

Gerelyes Ibolya — Feld István

HÓDOLTSÁG KORI LELETEGYÜTTESEK AZ OZORAI VÁRKASTÉLYBÓL

Az ozorai várkastély 1981 óta folyó régészeti kutatása során igen nagy mennyiségű hódoltság kori leletanyag — elsősorban kerámia — került elő. Annak ellenére, hogy Ozora a török korban másodlagos szerepet játszott, e leletanyag mégis különös figyelmet érdemel. Egyrészt a jelentős 16—17. századi helybeli-környékbeli magyar, másrészt a leletanyagban jól elkülöníthető hasonló korú délszláv kerámia miatt. Ez utóbbi külön érdeklődésre tarthat számot, mivel a hódoltság kori leletanyag sajátos etnikai rétegződésére hívja fel a figyelmet. Tanulmányunkban — a várkastély területén feltárt zárt leletegyüttesek korábban megkezdett feldolgozása (FELD—GERELYES 1985, 163—184) folytatásaként — a palotaépület udvarán illetve déli oldalán 1981—1982-ben talált 16—17. századi zárt gödrök anyagát kívánjuk közreadni.

A várkastély a hódoltság korában

Az ozorai várkastély — Filippo Scolari 15. század elején emelt erőssége — 1545-ben, a tolnai várak közül utolsóként került török kézre (KÁLDY—NAGY 1977, 8). A török zsoldösszeírások tanúsága szerint a hódoltság egész időszakán át meglehetősen jelentéktelen hely volt, melyet a fontosabb várakhoz viszonyítva kislétszámú, egyes időszakokban szinte csak jelképes őrség védett. 1545-ben még 104 (VELICS 1886, 54), de 1559-ben már csak 42, 1565-ben 40 fő volt az ozorai vár védőinek száma (VELICS 1890, 251—252; 347). Az egyetlen 17. századi összeírás pedig már csupán 17 embert említ (VELICS 1886, 429). Ennek nyilvánvaló oka, hogy Ozora hadászati szempontból érdektelen lehetett.¹ Az 1559-es összeírás a helyőrség etnikai összetételére is fényt vet. Eszerint a várvédők „szemendrei (szendrői), szerémségi, bosnyák, pozsegai származásúak. Ozorai közülük két egyén, s bácsi is kettő.” (VELICS 1890, 251—252).²

A visszafoglalás körülményei közelebbről nem ismertek, de az 1688—89-ben felvett összeírások szerint az igen romos állapotban lévő — talán ostrom során erősebben megsérült — várban 200 fős, magyar és rác gyalogosokból álló őrség állomásozott. Katonai jelentősége később teljesen megszűnt, pusztulását fokozta a birtokjoga körül a Vicai- és az Esterházy-család között kirobbant vita. Végleges rendbehozatalára, kastélyként való újjáépítésére csak 1730 után került sor (KOPPÁNY 1979, 198).

A gödrök feltárása³

A négyszögű palotaépület belső udvarának — kutatóárkokkal illetve az azok közötti területet elfoglaló szelvényekkel történő — régészeti kutatások során a 20—40 cm vastag újabb kori feltöltés alatt körben előkerültek az egykori pilléres folyosó maradványai, nagyrészt csak alapozásai. Ezen belül nagy felületeken megtaláltuk az udvar középkori téglaburkolatát, melyet a középen elhelyezkedő kúttól keletre számos beásás, ledőlt falszakasz, csatorna, stb. rongált meg. E részen bontakozott ki az említett mélységben három, különböző átmérőjű és mélységű kerek gödör, melyek barnásfekete illetve köves-téglatörmelékes betöltése élesen elvált az udvar középkori homokfeltöltésétől, valamint mélyebben, a várépítést megelőzően keletkezett, részben őskori eredetű sötétszürke rétegtől. Közülük elsőként a kúttól délkeletre nyitott „I” szelvényben előkerült gödröt tártuk fel (1. kép). Formája nem volt egészen szabályos, átmérője cca 200 cm-re tehető, lefelé összeszűkült, erősen hamus betöltését a középkori udvarszinttől mért 180 cm-ig tudtuk egyértelműen követni. Nagyobb mennyiségű, mázas és mázatlan edény- illetve kályhaszemtöredék, az ún. lovagalakos kályha egyik csempejének kis töredéke, egy felrobbant ágyú darabja, vaskapa és más fém tárgyak mellett több középkori kőfaragvány (oltárlap, félhengeres profilú kőlapok, sarokkváder) került elő belőle. Ugyancsak több kőfaragvány-töredéket (rozettás reneszánsz párkánydarab, az udvari folyosó pilléreinek részletei, előzőkkel egyező kőlapok) tartalmazott — elsősorban betöltése felső részében — az udvar északkeleti részén, egymás közvetlen közelében megtalált másik kerek beásás. Mindkettő helyét a 16. ill. 23. kutatóárkokkal határoztuk meg, teljes feltárásuk a „J” szelvény keleti bővítésével volt lehetséges. A nyugatra eső, 140—150 cm-es átmérőjű, a középkori szinttől mérve 350 cm mély 1. gödör az említettekén kívül csupán kevés, jellegtelen kerámiatöredéket (vörös anyagú fazék és korsó faldarabok, bögre és hagyma alakú kályhaszemek) tartalmazott, egyneműbb betöltésű alsó részében nem is találtunk leleteket. A 2. gödör már részben a pilléres folyosó alapozása alá nyúlt, átmérője 100—120 cm volt, lefelé enyhén szűkült. Betöltése felül törmelékesebbnek, alul egyneműbbnek bizonyult. Alja az utolsó udvarszinttől mért 530

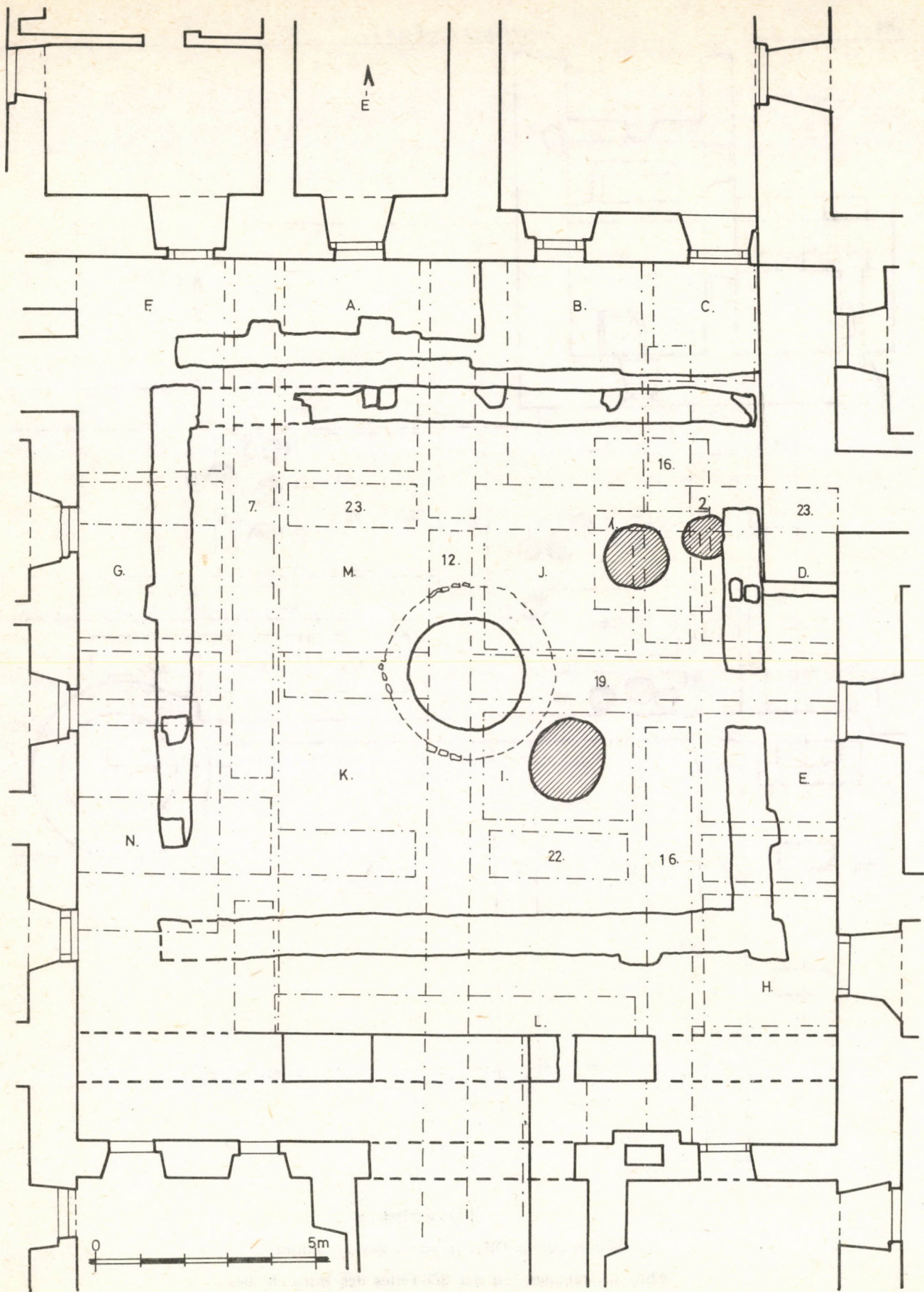
cm-es mélységben jelentkezett. 120 cm-es mélységből I. József 1709. évi pénze került elő, egyébként a felső részben a kőfaragványok mellett nem túl jelentős mennyiségű vegyes kerámiaanyag volt. 250 cm-es mélységtől lefelé már több mázas és mázatlan edénytöredéket, kályhaszemdarabokat találtunk, valamint egy vegyesmázás kályhacsempetöredéket és egy kisebb gótikus kőfaragványt. Már lényegében a gödör alján került elő egy nagyrészt ép talpástál, szűrős-kiöntős korsótöredék, néhány fémtárgy társaságában. A betöltés gazdagabb állatcsont-anyagot is tartalmazott.

1981-ben a kastélyépület külső környezetét a homlokzatokra merőleges kutatóárkokkal szondáztuk, majd a várfalak meghatározása után a következő évben megkezdtük a falak és a palotaépület közötti terület rendszeres feltárását. Elsőként a déli homlokzat előtti részt vizsgálva megállapítottuk, hogy nyugaton a korábbi terepszint erősen lepusztult, de a keleti szakaszon nyitott szelvényekben sem sikerült már meghatározni a középkori vagy hódoltság kori járósínteket. Az utóbbi részen — a pusztulás mértékétől függően — 25—100 cm vastag, kevert leletanyagot tartalmazó, nagyrészt homokos felső réteget letermelve már mindenütt jelentkezett a sárga lösz altalaj, melybe azonban különböző — őskori és hódoltság kori — objektumok mélyültek. Ezek közé tartozott az a tizenhárom, nagyrészt azonos jellemvonásokat mutató kerek gödör, mely három nagyobb csoportban helyezkedett el (2. kép).

Közülük az első kettőt a palotaépület délkeleti sarkára merőleges, észak-déli irányú, 13. kutatóárokban figyeltük meg. Teljes feltárásukra, leletanyaguk egyértelmű szétválasztására azonban nem volt mód. Az észak felé eső 1. gödör átmérője 110 cm-re, felszíntől mért mélysége 170 cm-re volt tehető, kibontott keleti felének faszenes-törmelékes betöltéséből csak jelentéktelen kerámia és egy gótikus boltozati borda töredéke került elő. A déli, 120 cm átmérőjű, 220 cm mély 2. gödör keleti illetve nyugati harmadát vizsgálhattuk — utóbbit már a IX/A szelvényben —, ugyancsak hamus faszenes betöltésének leletei közül talpástál töredék, vegyes — köztük őskori — mázatlan edénydarabok, kályhaszem- és néhány kályhacsempetöredék emelhető ki. Pontos megfigyelésekre volt lehetőségünk a terület középső szakaszán a feltárt középkori várfal belső oldalához csatlakozó keskeny VII. szelvény területén. Itt a várfal megmaradt koronájának magasságától lefelé tudtunk nyomon követni négy, szorosan egymás mellé sorakozó gödröt — betöltésük felső része bizonyára korábban megsemmisült. Az utolsó felszíntől mért 280 cm mély, felül 80—90, alul 110 cm átmérőjű, tehát méhkasszerűen kiszélesedő 1. gödör a várfal síkjáig nyúló kiöblösödéssel, „füllel” rendelkezett. Laza barnás színű betöltésében 200 cm körül sűrűsödtek a téglák, kövek, kúpcserép-darabok, s míg felül kevesebb vegyes kerámia mellett néhány vastöredék és sok állatcsont volt, a gödör alsó részéről egy ép korsót, mázas edénytöredéke-

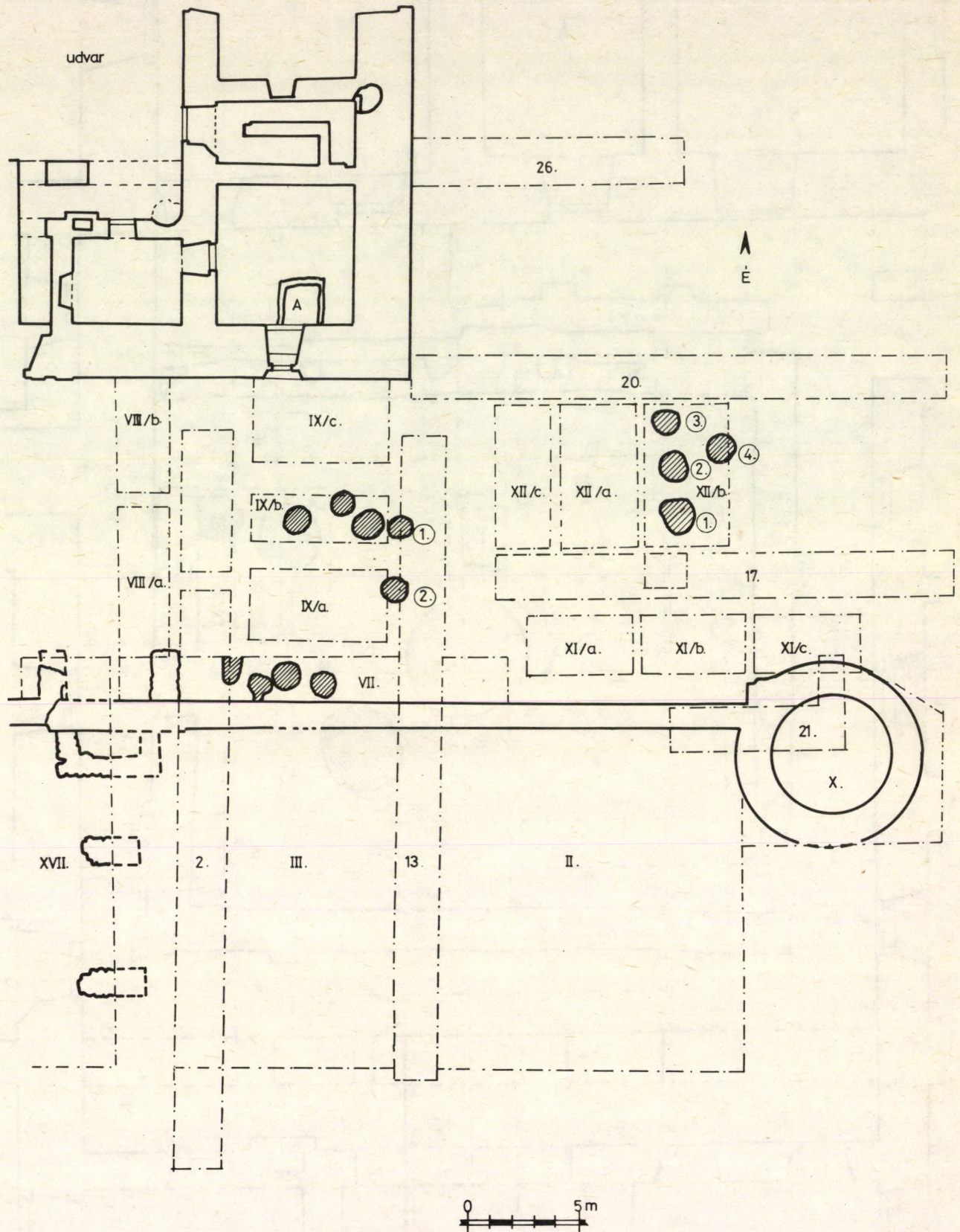
ket, kályhaszem- és kályhacsempedarabokat, festett üvegtöredéket, szegecses bórdarabot emeltünk ki. A 2. gödröt a legújabb kori vízvezeték bolygatta meg, így alakja sem egyértelmű. Mélysége 210 cm-re tehető, barnásszürke, kevert betöltése, mint számottevőbb leletanyagot, néhány vörös anyagú korsó, illetve kiöntőcsőtöredéket, zöldmázás kályhacsempedarabot, egy csikózábla töredéket tartalmazott csupán. A 3. gödör átmérője 120, mélysége 360 cm volt, előzőekkel egyező betöltésében főként mázatlan kerámiát, alsó részében egy Zsigmond-kori kályhacsempedarabot találtunk. Egyáltalán nem került elő lelet a 100 cm átmérőjű, tölcséresen szűkülő, a várfal felé szintén „fülszerű” nyúlvánnyal bővülő 175 cm mély 4. gödörből. A 13. árokban megfigyeltekkel alkotott egy csoportot az előző szelvényektől északra eső IX/B. szelvényben kibontott három újabb kerek beásás. Ezek felső része ugyancsak áldozatául eshetett az újabb kori terepváltoztatásoknak, megmaradt szakaszuk azonban még így is jelentős leletanyagot eredményezett. Ez nem annyira a 120—130 cm átmérőjű, az utolsó felszíntől mért 220 cm mély 1. gödörre vonatkozik — amelynek szürkésbarna, faszenes betöltése mázas és mázatlan kerámiát, díszített üvegdarabot, sok állatcsontot, valamint barackmagot tartalmazott —, mint inkább a mellette feltárt 2. gödörre. Ez utóbbi, kissé hombár formát mutató — felül 110, alsó harmadában 150 cm átmérőjű, ettől lefelé szűkülő az előzővel azonos mélységű és betöltésű gödörből — téglá, kő és kúpcserépdarabok mellett — rendkívül sok sárga és vörös anyagú, nagyrészt mázatlan edénytöredék, erősen korrodált fémtárgy, gyümölcsmag, tojáshéj és igen figyelemreméltó állatcsont-anyag került elő. Kevesebb edénytöredéket találtunk a felül 120 cm átmérőjű, tölcséresen szűkülő, 240 cm mély 3. gödörben.

Az eddig tárgyaltaktól jóval keletebbre, a közvetlenül a már teljesen kiszedett keleti várfal feltehető vonala mellett nyitott XII/B szelvényben négy kerek gödröt tártunk fel. Nem kizárt további hasonló gödrök egykori megléte sem, azonban azok teljesen megsemmisülhettek a terep északkeleti részének erős lepusztulásakor. Viszonylag jó állapotban maradt ránk a délnyugati szelvénytársarokban a 145 cm-es átmérőjű, felszíntől mért cca 250 cm mély, nyugat felé „fülszerű” nyúlvánnyal rendelkező 1. gödör. Szürkésbarna, laza, homokos-téglatörmelékes betöltésében sok mázatlan és mázas fazék, korsó és táltöredék, bögre és tányérka alakú kályhaszemdarab, bronz fülesgomb, üvegtöredék, állatcsont volt. Hasonló átmérőjű volt az ettől északra kibontott 2. gödör, mélysége a lepusztult terepszíntől mért cca 180 cm-nek bizonyult. Barnás, törmelékes betöltéséből mázatlan, belsőmázás illetve szürkésfekete edénydarabokat, nagyobb mennyiségű fémtárgyat, üvegtöredékeket, sok állatcsontot valamint egy alsó állkapocs nélküli emberi koponyát emeltünk ki. A szelvény északnyugati sarkában már csupán az alját találtuk meg alig 30 cm mélyen a mintegy 110

1. kép. A palota udvarának ásatási alaprajza

Abb. 1. Grabungsplan des Palasthofes

2. kép. A palota DK-i részének ásati alaprajza

Abb. 2. Grabungsplan des SO-Teiles des Burgschloßes

cm-es átmérőjű 3. gödörnek, benne egy ép vaskapával. Végül már a keleti szelvényprofilba nyúlt bele a 120 cm átmérőjű, az utolsó felszíntől mért 140 cm mélységű 4. gödör. Szürkésbarna, téglás-faszenes betöltéséből nem túl sok edénytöredék, átégett vas-tárgy, paticsdarabok, gabonamagvak, állatsontok említendők meg (3. kép).

A leletanyag

A következőkben a feltárt gödrök edény-, kályhaszem- és fémanyagát elemezzük. Nem foglalkozunk viszont azokkal az objektumokkal, melyek csekély leletanyaga nem adott alkalmat pontosabb megállapításokra. Annyi a közölt leírásukból is egyértelmű, hogy szoros kapcsolatban állnak a többi gödörrel. Nem tárgyaljuk továbbá a talált gótikus és reneszánsz kőfaragványokat, a néhány általában jól meghatározható, 15. századi, legkésőbb a 16. század elejére keltezhető kályhacsempe-darabot, valamint az üvegtöredékeket. Ezek jellegük és mennyiségük miatt a gödrök szempontjából nem bírnak korhatározó jelentőséggel — szórványos középkori leletek minden hódoltság kori, sőt 18. századi rétegből kerültek elő —, feldolgozásukra a többi, hasonló lelettel együtt kerül majd sor. Végül ugyancsak külön tanulmányra tartozik az állatsontok, növényi magvak, stb. elemzése is.⁴

„I” szelvény, török kori gödör⁵

1. kerámia

Fazekak

A gödör anyagában ép fazekakat nem, csak töredékeket találtunk, ezek több típust képviselnek.

a) Barnászörös színű fazék perem- és faltöredéke, kézikorongon készült. Pereme erősen kifelé hajló, legömbölyített. Alatta az edény nyaka összeszűkül, vállától erősen szélesedik. Az edény testén kívül több sorban vékony bekarcolt vízszintes vonaldíszítés fut (4. kép 8). Az edénytöredék készítmódja és formája alapján egyaránt elválik a korabeli magyar anyagtól. Ilyen módon készített, hasonló formájú fazekakat egy, a 17. század második felére keltezett belgrádi házban tártak fel (MARJANOVIĆ—VUJOVIĆ 1973, 205—206. IV. t. 3—6).

b) Belül fekete, kívül barna színű, gyengén égetett, kézikorongon készült faltöredék. Külső oldalán egy sorban ujjbenyomkodással tagolt vízszintes borda fut körbe. Feltehetően nagyméretű tárolóedény töredéke volt. (5. kép 2). Ugyanilyen darabokat tártunk fel az „A” jelzésű aknában is (FELD—GERELYES 1985, 9. kép). Az edény párhuzamai az előző darabhoz hasonlóan a mai Jugoszlávia területére vezetnek. Hasonló bordával díszített, nagyméretű fazekat ismerünk régészeti leletanyagból, például Szendrő várából (POPOVIĆ 1978, 107. 3. kép). Az ásató e darabot a 15. század első felére keltezi, és egyértelműen a szerb lakossághoz köti. Bosznia területén 20. századi néprajzi anyagban találunk mind az edényformával, mind pedig az ujjbenyomkodással tagolt bordával, mint díszítési móddal (KALMETA 1954, 131. 4. kép, POPOVIĆ 1956, I. t. 1.).

c) Vörös anyagú, kavicssal soványított fal- és peremtöredékek. Jellegükben megegyeznek a IX/B. 2. gödör vörös anyagú fazekaiával (4. kép 1).

d) Sárgásfehér vagy szürkésfehér, finom anyagú, vékony falú, belül mázas, kívül mázatlan fazekak faltöredékei. Típusával megegyező darabokat más gödrökben is találtunk — pl. „J” szelvény 2. gödör fazekak C/2 csoportja.

3. kép. A XII. szelvény gödrei
Abb. 3. Die Gruben des Blocks XII

Korsók

a) A gödör anyagának kiemelkedő darabja egy vékonyfalú, szépen megmunkált kis korsó töredéke. Szürkére égetett agyag, külső oldala fekete színű, besímitott felületű. Az edény vállán finoman bekarcolt hullámvonalaköteg díszítés fut körbe (6. kép 3). Pontos párhuzamát ismerjük Budáról (FEHÉR 1959, 125. 5. kép 4), Egerből (FEHÉR 1972, X. t. 2), valamint Belgrádból (SIMIĆ—MILANOVIĆ 1954, 17. 7. kép). A párhuzamok alapján lapított gömbtestű, hosszúnyakú korsó lehetett. E darab a hódoltság kori kerámia egyik jellegzetes típusát, a fekete füstölt, besímitott felületű korsókat képviseli. Már a 16. század 30-as éveiben megjelenik Magyarországon (PARÁDI 1963, 225), általánossá azonban csak a század második felétől válik. Közvetlen kapcsolatait a balkáni fazekassággal Fehér G. mutatta ki (FEHÉR 1959, 124—126).

b) Vörös színű, részben kavicssal soványított anyagú korsók perem- és válltöredékei. A IX/B. 2. gödör korsóival megegyezően vállukon vékony, vízszintes, egy vagy több soros bordázattal.

c) Korsó peremtöredéke. Vörös színű kívül-belül zöldmázas. A csekély számú török kerámia körébe tartozik. (4. kép 2).

Kancsó

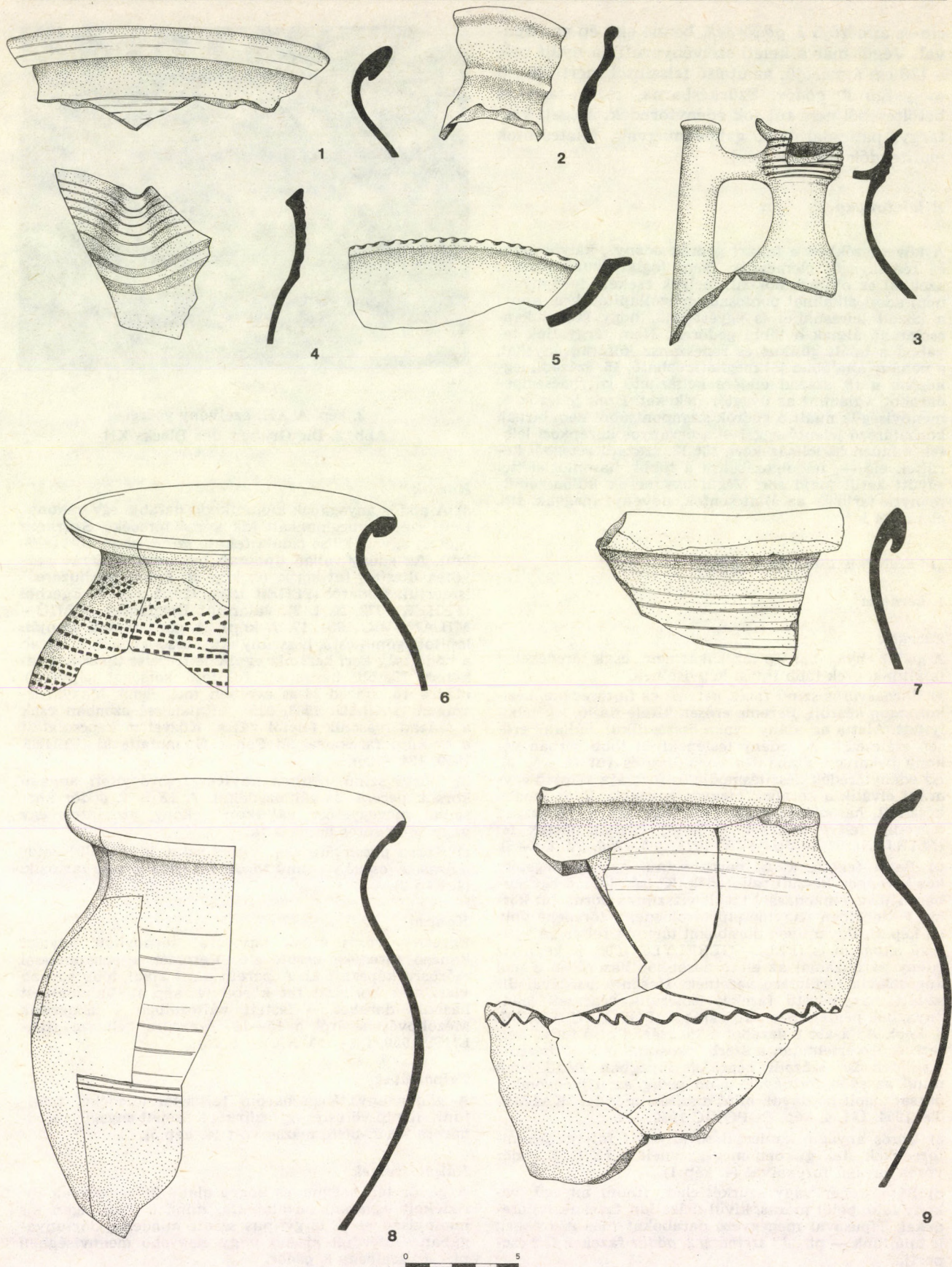
Egyetlen vörös színű, kavicssal soványított anyagú kancsó töredéke került elő. Peremét ujjbenyomással csőrösre képezték ki. A perem alatt kívül, több sorban vízszintes bordázat fut körbe (4. kép 4). Valamelyest hasonló darabot — festett változatban — ismerünk Mezőkovácsházáról a 15—16. századra keltezve (BÁLINT 1939, 152—153. XXVI. t. 10).

Talpastálak

A gödör anyagában három talpastál töredéket találtunk. Kettő vörösre, egy szürkére égetett anyagú, mindhárom kívül-belül mázas volt (4. kép 5).

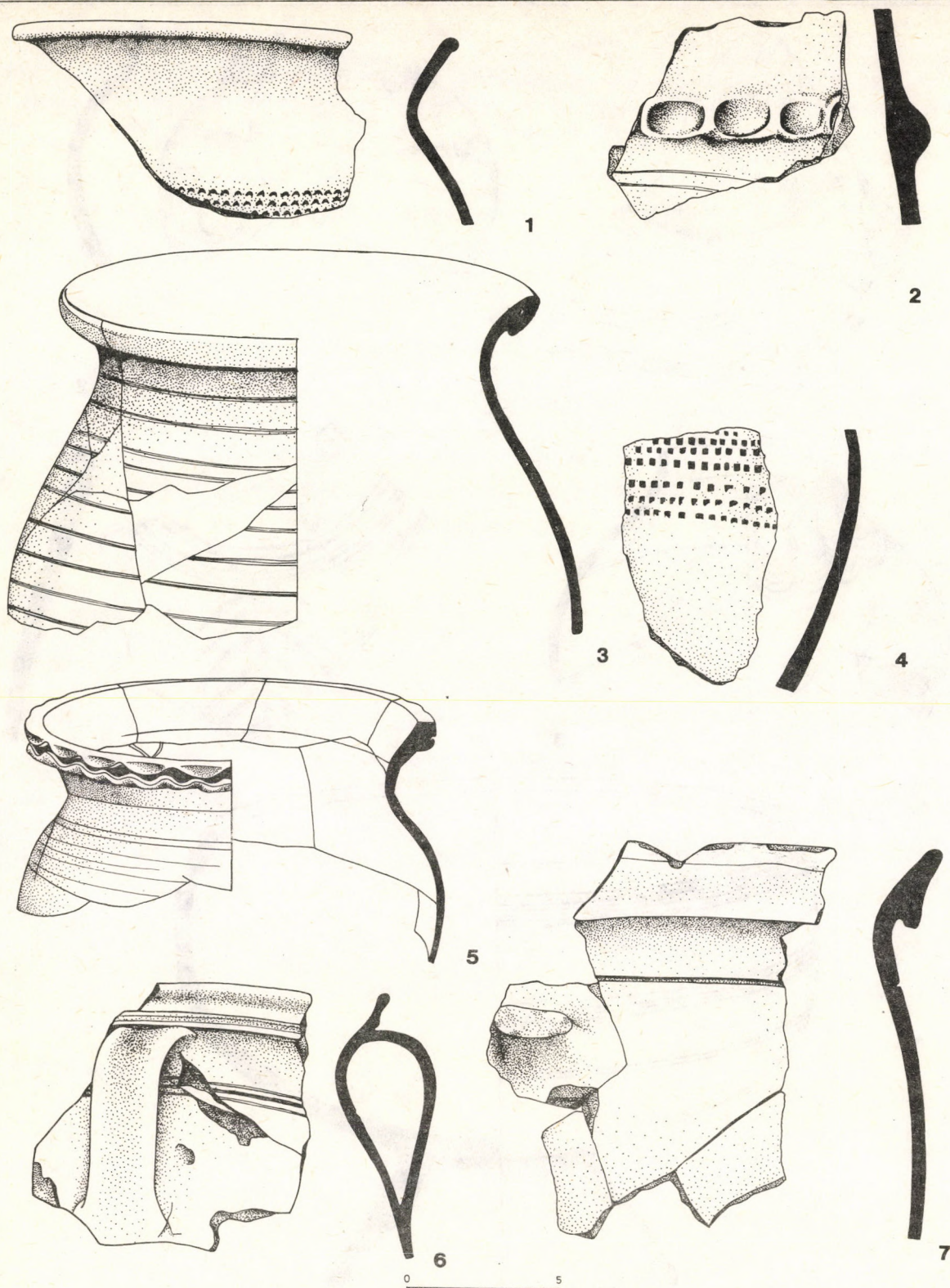
Kályhaszemek

A gödör tál, hagyma és bögre alakú kályhaszemek töredékeit egyaránt tartalmazta, minden típust igen kis mennyiségben. E tárgy típus szinte minden gödör anyagában előfordult kisebb vagy nagyobb mennyiségben pl. „J” szelvény 2. gödör.

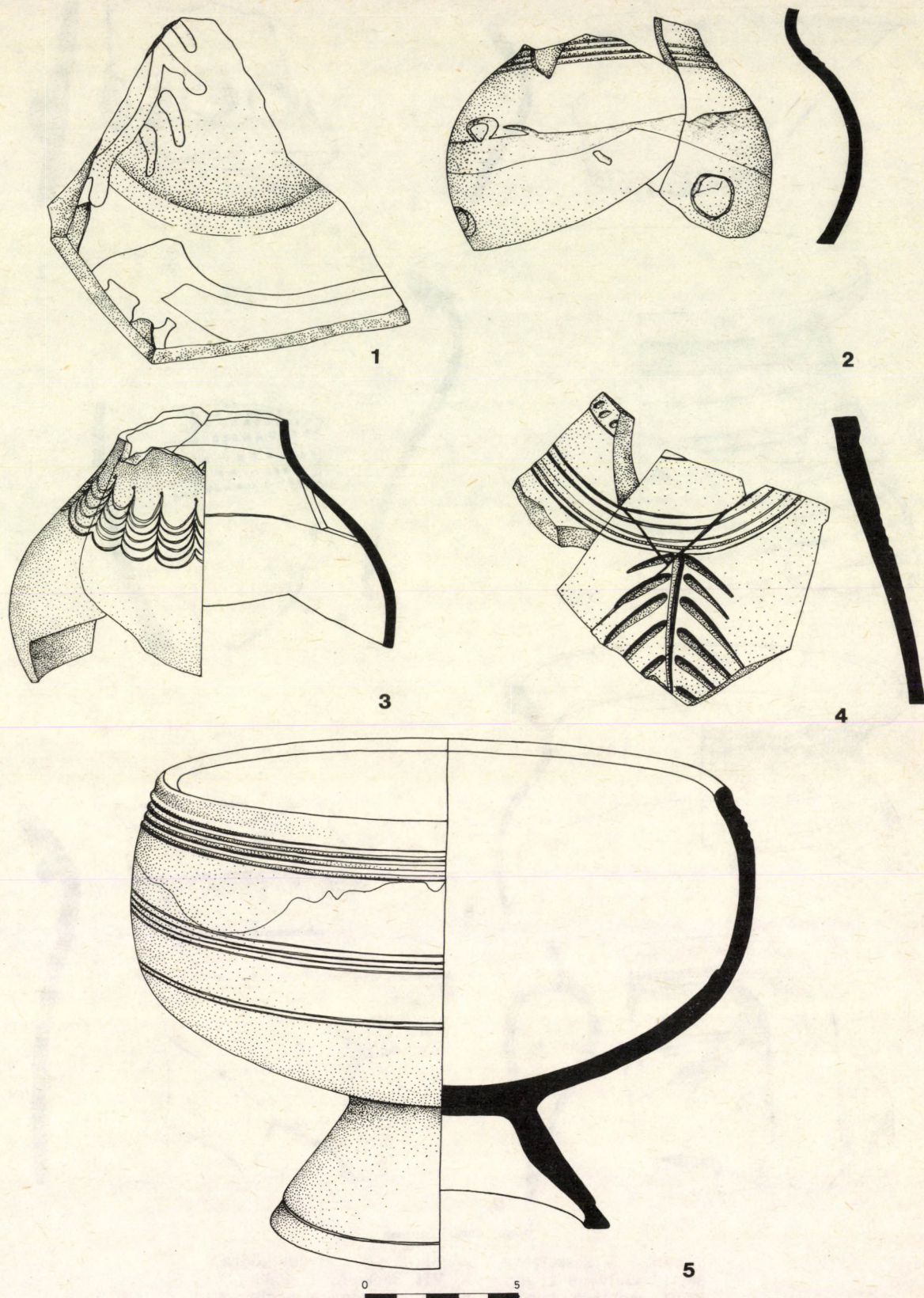
4. kép. 1.2.4.5.8. Az „I” szelvény gödrének anyaga;
3.6.7.9. A „J” szelvény 2. gödrének anyaga

Abb. 4. 1.2.4.5.8. Das Material der Grube des Blocks „I”
3.6.7.9. Das Material der Grube 2 des Blocks „J”

5. kép. 1. VII. szelvény 3. gödör; 2. „I” szelvény gödre;
3. „J” szelvény 2. gödör; 4. VII. szelvény 1. gödör; 5.
IX/B. szelvény 2. gödör; 6. „J” szelvény 2. gödör; 7.
XII/B. szelvény 1. gödör

Abb. 5. 1. Grube 3 des Blocks VII; 2. Grube des Blocks
„I”; 3. Grube 2 des Blocks „J”; 4. Grube 1 des Blocks
VII; 5. Grube 2 des Blocks IX/B.; 6. Grube 2 des Blocks
„J”; 7. Grube 1 des Blocks XII/B.

6. kép. 1. IX/B. szelvény 1. gödör; 2. VII. szelvény 1. gödör; 3. „I” szelvény gödre; 4. XII/B. szelvény 1. gödör; 5. „J” szelvény 2. gödör

Abb. 6. 1. Grube 1 des Blocks IX/B.; 2. Grube 1 des Blocks VII; 3. Grube des Blocks „I”; 4. Grube 1 des Blocks XII/B.; 5. Grube 2 des Blocks „J”

2. Fémek

A gödör kevés, ám jellegzetes török kori fémanyagot tartalmazott. Országos viszonylatban is kiemelkedő lelet az itt előkerült évszázamos török ágyúcsőtöredék (7. kép). Bronzból készült. A töredék alapján kis kaliberű ágyú lehetett. Egyik fülének indítása épen maradt, felette hiányos arab évszám olvasható. Valószínűleg (1)080, amely a keresztény időszámítás szerint 1669-nek felel meg. Ugyancsak innen került elő egy vörösréz, ónozott felületű kis török talpacscsésze töredéke, melynek csak alacsony, gyűrűs talprésze maradt meg (8. kép 13). Szólnunk kell még egy meglehetősen jó állapotú kapáról (9. kép 6), valamint egy két részből összeállított, füles, bronz csörgőgombbról (8. kép 11). Mindkét darab a korszakra általánosan jellemző, számos lelőhelyről ismert.

„J” szelvény 2. gödör

1. Kerámia

Fazekak

a) Az első csoportba a kézikorongon készült darabokat soroltam. Ide tartozik egy csaknem teljesen ép fazék. Szürkésbarna színű, durva anyagú. Vízzintesen kifelé hajló peremének széle finoman csipkézett. Nyaka összehajló, majd vállától az edény fokozatosan kiszélesedik. Gömbölyded edényforma. Az edény hasán öt vízszintes sorban apró négyzetekből álló bepecsételt díszítés fut. Kis szalagfüle az edény peremétől indul és közvetlenül az edény vállához köt be (10. kép 2).

Csaknem pontosan ugyanilyen edényt találtunk a várkastély nyugati oldalán, egy „kései” török ház omladékában. Ez utóbbi edénynek feke is teljesen ép volt, rajta a jól kivehető küllős fenékbélyeggel (10. kép 1). Ilyen jellegű, kézi korongon készült, fenékbélyeges fazekat tártak fel a már említett belgrádi 17. századi ház omladékában (MARJANOVIĆ—VUJOVIĆ 1973, 205—206. IV. t. 2—5; 9. kép). Ugyancsak Szerbia területéről ismerünk kézikorongon készült, fenékbélyeges fazekat, melyet a benne talált érmék a 17. század második felére kelteztek. Az utolsó érem évszáma 1678 volt (BIRTAŠEVIĆ 1957, 55—56).

A szerbiai középkori kerámián előforduló fenékbélyegek között az ozorai küllős formát is megtaláljuk (BAJALOVIĆ—HADŽI—PEŠIĆ 1981, 49. IX. t. 3. sor 1. ábra). Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez az egyezés, éppen a küllős fenékbélyeg általános volta miatt, további következtetések alapját önmagában még nem jelentheti. Mind formájában, mind technikai kivitelében az ozoraihoz nagyon hasonló, kézikorongon készült, fenékbélyeges fazekakat ismerünk a 20. századi boszniai néprajzi anyagból is (POPOVIĆ 1957, IV—V. t.). Ez a fazéktípus a magyarországi leletanyagban sem ismeretlen. Hasonló darabokat — bár nem csipkézett peremmel — ismerünk a márévári ásatás anyagából is, melyeket az ásatók török kori délszláv kerámiaként határoztak meg (GERŐ 1978, 351; 13. kép; G. SÁNDOR 1964, 126; G. SÁNDOR 1968, 90).⁶

A kézikorongon készült edények csoportjába tartozik a fent említett két fazékon kívül még három perem- és válltöredék is. Mindhárom vörösesbarna színű, külső oldalán feketére égett. Az első edény pereme vízszintesen kifelé hajló, kívül legömbölyített, vállán és nyakán sűrű sorokban apró négyzetekből álló, felül ferde, alul többsoros vízszintes bepecsételt díszítés fut körbe (4. kép 6). A második darab anyaga kavicssal soványított, erősen kifelé hajló pereme kívül megvastagított, vállán vízszintes sorokban vékony bekarcolt vonaldísz (5. kép 3). A harmadik töredék pereme szintén erősen kifelé hajló, kívül megvastagított, legömbölyített, vállán egy sorban vékony, bekarcolt, hullámvonalas dísz (4. kép 9). Hasonló darabot ismerünk a 15. századra keltező Szendrőről (POPOVIĆ 1978, 3. kép).

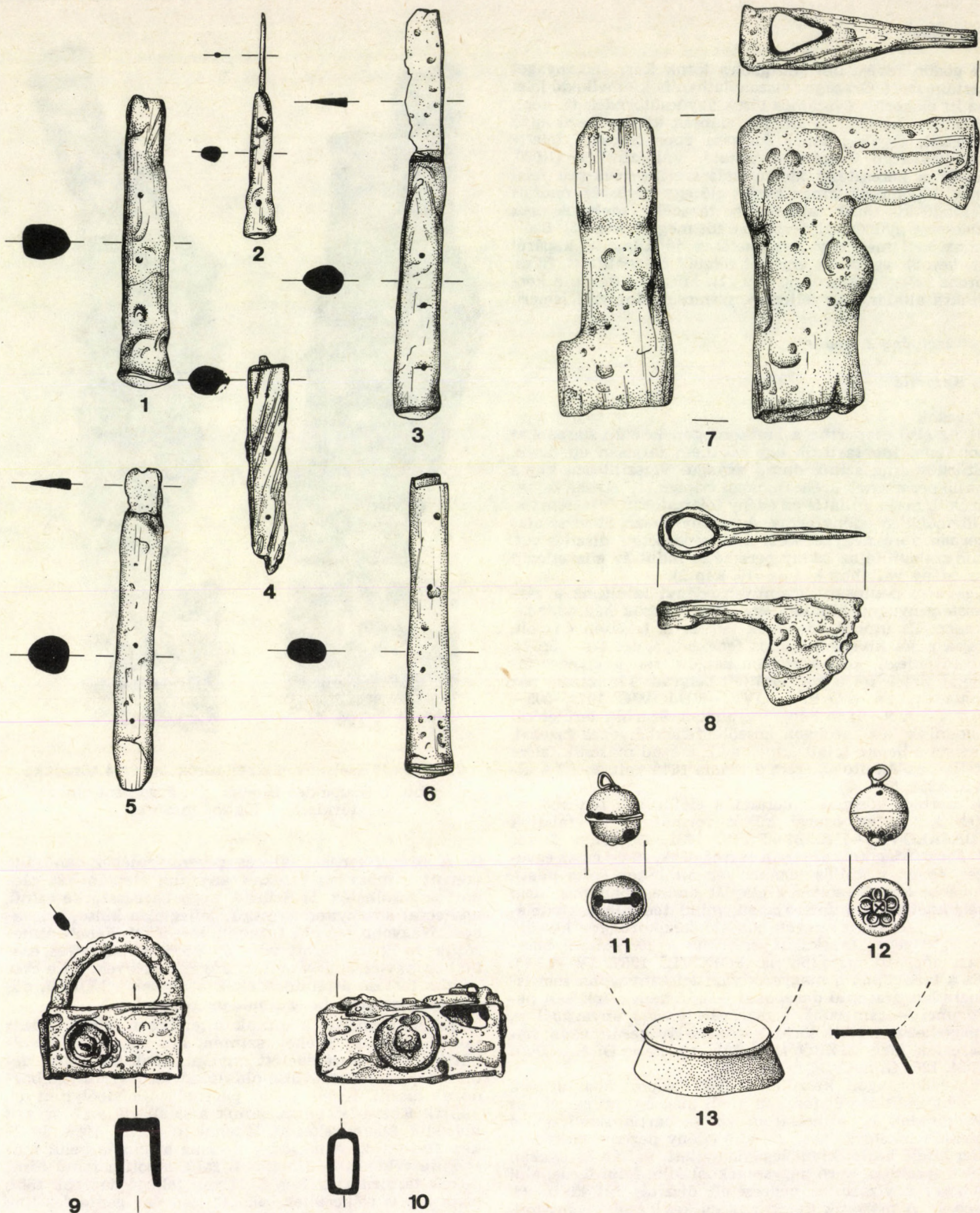
7. kép. „I” szelvény gödre: török ágyúcső töredéke
Abb. 7. Grube des Blocks „I”: Fragment eines türkischen Kanonenrohres

b) A feltárt fenék-, fal- és peremtöredékek tanúsága szerint a mázatlan fazekak anyaguk alapján két csoportba sorolhatók. 1) Szürke, vagy barnásszürke színű, kavicssal soványított anyagú, jellegtelen külsejű darabok. Nagyobb méretű fazekak töredékei. Fenék átmérőjük 9—12 cm között volt. 2) Vörös színű, egyes esetekben kavicssal soványított anyagú edények. Az e csoportba tartozó peremtöredékek azonosak a IX/B. 2. gödör kiegészíthető fazekainak peremeivel.

c) Külön csoportot alkotnak a gödörben feltárt mázas fazéktöredékek. Ezeket szintén két csoportba sorolhatjuk. 1) Vörösré égetett anyagú, kívül mázatlan, belül mázas edények. Külső oldalukat sűrű, vízszintes bordázat díszíti. Kifelé hajló peremük legömbölyített (4. kép 7). Közvetlen párhuzamuk a szigligeti, a 17. század második felére keltezett fazekak (KOZÁK 1966, 86. 5. kép 10—12). 2) A második típusba a szintén belül mázas, de vékonyabb, finomabb falú, tagolt peremű töredékek tartoznak (5. kép 6). Ilyen jellegű darabok több gödörből is előkerültek, pl. „I” szelvény gödre fazekak „d” csoport. Hasonló edényt ismerünk Békésről, a 16. század végére keltezhető török palánkvárból (GERELYES 1980, 108. 8. kép 4).

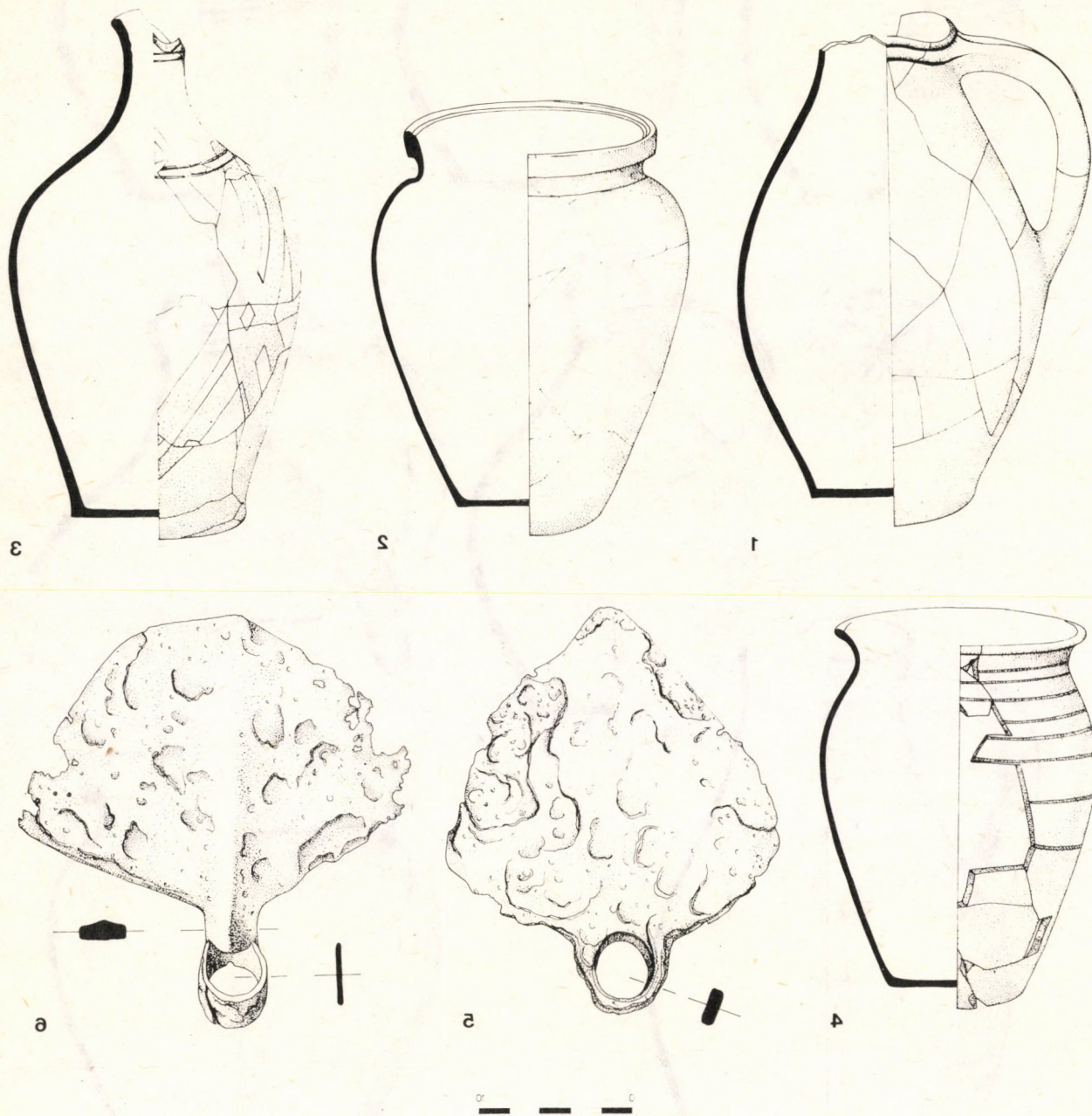
Fedők

A gödör anyagában mindössze három darab, sárgásbarna színű fedőtöredéket találtunk.

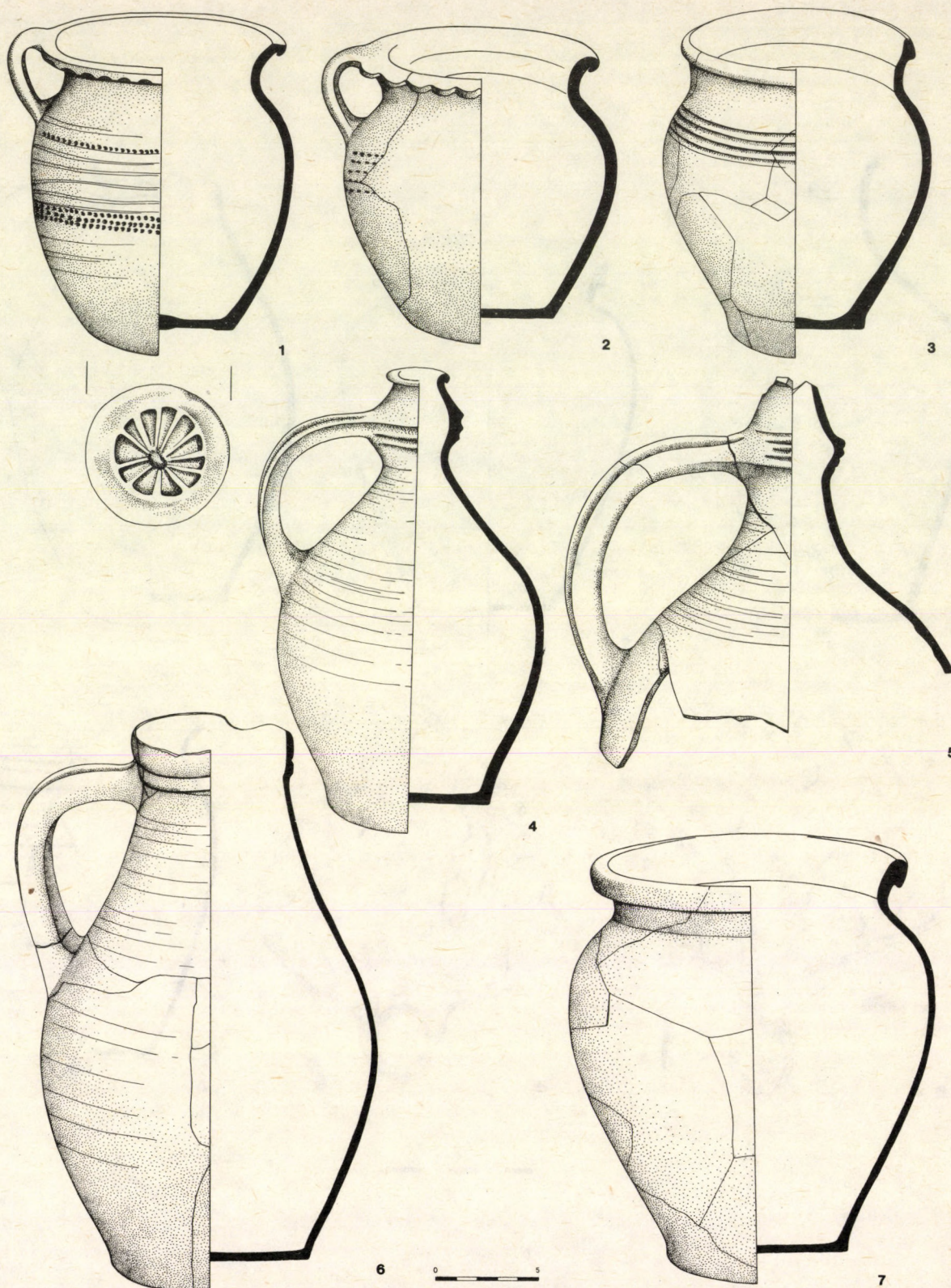
8. kép. 1. „J” szelvény 2. gödör; 2.3.5.6. VII. szelvény 1. gödör; 7. XII/B. szelvény 4. gödör; 8. IX/B. szelvény 1. gödör; 4.9. IX/B. szelvény 2. gödör; 10.12. XII/B. szelvény 1. gödör; 11.13. „I” szelvény gödre

Abb. 8. 1. Grube 2 des Blocks „J”; 2.3.5.6. Grube 1 des Blocks VII; 7. Grube 4 des Blocks XII/B.; 8. Grube 1 des Blocks IX/B.; 4.9. Grube 2 des Blocks IX/B.; 10.12. Grube 1 des Blocks XII/B.; 11.13. Grube des Blocks „I”

9. kép. 1—4. IX/B. szelvény 2. gödör; 5. XII/B. szelvény 3. gödör; 6. „I” szelvény gödre

Abb. 9. 1—4. Grube 2 des Blocks IX/B.; 5. Grube 3 des Blocks XII/B.; 6. Grube des Blocks „I”

10. kép. 1. Török házból származó kézikorongon készült fazék; 2. „J” szelvény 2. gödör: kézikorongon készült fazék; 3.5.6.7. IX/B. szelvény 2. gödör; 4. VII. szelvény 1. gödör

Abb. 10. 1. Aus einem türkischen Haus stammender, auf der Töpferscheibe mit Handantrieb gefertigter Topf; 2. Grube 2 des Blocks „J”: auf der Töpferscheibe mit Handantrieb gefertigter Topf; 3.5.6.7. Grube 2 des Blocks IX/B.; 4. Grube 1 des Blocks VII.

Korsók

A korsók három csoportba sorolhatók.

a) Az első típust egy szürkére égetett anyagú, kívül fekete füstölt, függőlegesen lefutó besimított vonalkákkal díszített korsó töredéke képviseli. Az edény szűrős nyakú szájának és ugyancsak szűrős kiöntőcsövének részletét találtuk meg. A kettő között kis összekötő tag volt megfigyelhető. Pereme kifelé hajló, alatta az edény nyaka kiszélesedik, több soros vízszintes bordázat tagolja (4. kép 3). Jellegzetesen török kori edényforma. Hasonló darabot ismerünk Egerből és Esztergomból (FEHÉR 1972, 195. X.t.1; MRT 5 126. 54.t.6), valamint a későközépkori magyar falvak leletanyagából is, így Etéről és Turkeve—Móricról (CSALOGOVITS 1937, 331. 14. ábra; MÉRI 1954, XXXV. t.5).

b) A második típusba egy kis kiöntőcsöves korsó töredéke tartozik. Az edény mázatlan, finom anyagú, vékony falú. Erősen hasasodó testéből vékony „tűske-szerű” kiöntőcső indul. Oldalán letört fül nyoma (11. kép). Párhuzamát a pécsi anyagban találjuk meg (FEHÉR 1959, 105.I.t.8). A pécsi korsó fenékbélyeges volt, e jellegzetessége a korabeli balkáni fazekasság termékeinek körébe utalja.

c) Ide soroltuk a vörös, illetve, sárgásbarna anyagú, nagyméretű korsók faltöredékeit. Vállukon vékony vízszintes bordázat, illetve bekarcolt vonaldísz fut. Nagy tömegben találtuk ezt a típust a IX/B. 2. gödörben.

Talpastál

Az összes eddig feltárt török kori gödör anyagából ezt az egyetlen ép darabot ismerjük. Barnásvörösre égett anyag, belseje fehér engobe fölött sötétzöld alapon világoszöld színű, csorgatott mázas. Belsejében jól látszik az égető háromláb nyoma. Csonkakúp alakú, kiugró bordával tagolt talpon lapított félgömb alakú tál ül. Pereme legömbölyített, befelé húzott, alatta kívül, valamint az edény derekán több sorban, vékony, vízszintes bordázat fut körbe (6. kép 5). A talpastálaknak ez a típusa jól ismert, szinte minden török kézen levő várban, illetve településen előfordul — így Budán, Egerben, Pécsen, Szolnokon (SOPRONI 1981, 61—70. I.t.5; FEHÉR 1972, 192—193. II.t.3; FEHÉR 1959, 111. XXXIV.t.; KOVÁCS 1984, 12.t.3. 7).

Kályhaszemek

A gödör anyagában nagy mennyiségben találtunk bögre alakú kályhaszemeket, részben épeket, valamint igen sok töredéket. Anyaguk egységesen sárgásbarna színű volt. E gödör anyaga is bizonyítja azt a várkastély területén másutt is megfigyelt jelenséget, hogy a bögre alakú kályhaszemek megjelenése Ozorán egyértelműen a hódoltság korához köthető (FELD—GERELYES 1985, 14; PAPP 1931, 141; CSALOGOVITS 1937, 325. 327. 329; BÁLINT 1939, 151; SZABÓ 1938, 91—92. 420—422; MÉRI 1954, XXXVII.t.; BENKÓ 1980, 349; GERELYES 1980, 108, 8. kép). A bögre alakúak mellett egyetlen hagyma alakú töredék került elő.

2. Fémek

A gödör fémanyaga csekély volt. A töredékek közül ki kell emelnünk egy fából készített jó állapotú késnylet és egy ék alakú vasnehezéket. A fanyelet 4 szegeccsel erősítették fel, végét szív alakú sárgaréz lemez zárta (8. kép 1).

VII. szelvény 1. gödör**1. Kerámia****Fazekak**

a) Ebben a gödörben is találtunk kézikorongon készített, gyengén égetett faltöredéket. Anyaga vörösre égetett agyag volt. Külső oldalán apró négyszögekből álló,

11. kép. „J” szelvény 2. gödör: kiöntőcsöves korsó töredéke

Abb. 11. Grube 2 des Blocks „J”: Fragment eines Kruges mit Ausgußrohr

vízszintes sorokban futó bepecsételt díszítés látható (5. kép 4).

b) A fazekak másik csoportját a szinte minden gödör anyagában megtalálható vörös színű, egyes esetekben kavicsos soványított anyagú, nagyméretű edények faltöredékei képviselték. Típusuk szerint a IX/B. 2. gödör fazekainak „b” csoportjába tartoznak.

c) A fazekak harmadik csoportját a sárgásfehér anyagú, belül mázas edények töredékei alkotják. Megegyeznek a „J” szelvény 2. gödör fazekainak „c” csoportjával.

Korsók

a) A gödör leleteinek kiemelkedő darabja egy vörös színű, kavicsos soványított anyagú ép korsóska (10. kép 4). Tojásdad teste ivesen összeszűkülő nyakban folytatódik, melynek felső részét három kiugró vízszintes borda tagolja. Szájpereme kifelé húzott, legömbölyített. Szalagfüle a nyak borda díszéhez kapcsolódik és az edény vállához köt be. Vállán három igen vékony, vízszintes borda fut. Párhuzamait elsősorban késő-középkori magyar faluásatásokról ismerjük. Így Etéről (CSALOGOVITS 1937, 331. 14. ábra alsó sor 2), illetve Turkeve—Móricról (MÉRI 1954, 148. XXXV.t.4). E darabok — elsősorban az etei — formailag közel állnak hozzá, de nem teljesen azonosak — pl. nyakukon csak egysoros bordázat látható. Ugyanezt a típust képviselik, csak nagyobb méretben a IX/B. 2. gödör „a” csoportjába tartozó korsók is.

b) Egy további korsótöredék a török kerámiaművéséget képviselte. Vörösre égetett agyag, külső oldalának felső részét zöld illetve sötétbarna máz fedte. Az edény falán kívül, két helyen égetéskor keletkezett sérülés látszik. Vállán több vízszintes sorban vékony bekarcolt vonaldíszítés fut körbe. Kisméretű, gömbölyded korsó volt (6. kép 2). Hasonló darabok ismertek a szolnoki török anyagból (KOVÁCS 1984, 20.t. 4—5), valamint egy csaknem pontosan ilyen, formájában, méreteiben és színeiben is megegyező darab került elő a budavári palotában.⁷

c) A gödör anyagában találtunk néhány jellegzetesen hódoltság kori, szürke színű, besimított külső felületű korsótöredéket.

Kályhaszem

Egyetlen, szokatlanul nagyméretű, barnászörös színű, külső oldalán bekarcolt vízszintes vonalakkal díszített bögre alakú kályhaszem került elő.

2. Fémek

A gödör anyagában kevés volt a fémek és az apró leletek mennyisége. Közülük ki kell emelnünk 3 fanyelű késtörédeket, illetve egy hasonló megoldású kis árt. A nyéllapra a nyelet rézszegecsekkel erősítették fel, végüket szív alakú rézlap zárta (8. kép 2,3,5,6).

VII. szelvény 3. gödör**Kerámia****Fazekak**

a) Vörös színű, külső oldalán kissé sötétebbre égett, kavicsal soványított anyagú, kézikorongon készült töredék. Pereme erősen kifelé hajló, legömbölyített. Vállán sűrű vízszintes sorokban apró háromszögekből álló bepecsételt díszítés (5. kép 1).

b) Vörös színű, kavicsal soványított anyagú fazekak perem- és faltörédei. Típusukban a IX/B. 2. gödör fazekainak „b” csoportjába tartoznak.

Korsó

Sárgászörös színű, nagyméretű korsó faltörédeke. Ez a típus több hódoltság kori gödörben is előfordult. Kiegészíthető darabot a IX/B. 2. gödörben találtunk.

Kályhaszemek

Sárgásbarna színű bögre alakú kályhaszemek töredékeit tártuk fel, valamint egy darab vörös anyagú, tál alakú töredéket. Egy csaknem teljesen ép tányérka alakú kályhaszem is előkerült. Ez utóbbi típus a bögre alakúval megegyezően több lelőhelyről is ismert, azokkal együtt kerül elő. Ozorán egyértelműen a hódoltság kor jellegzetes lelete (CSALOGOVITS 1937, 331. 14. kép); SZABÓ 1938, 92. 424—431. kép; GARÁDY 1944, 399. CXLII. t.4—5).

IX/B. szelvény 1. gödör**1. Kerámia****Fazekak**

Sárgásfehér színű, vékony falú, belül mázas fazekak faltörédekeit tártuk fel.

Korsó

Szürke színű, kívül besimított felületű korsó faltörédeke került elő, melyet vékony, bekarcolt hullámvonal-köteg díszített. Az „I” szelvény török kori gödörben feltárt besimított korsók körébe tartozik.

Talpastál

A gödör egy vörösre égetett anyagú, kívül-belül zöld mázas talpastál faltörédekét tartalmazta.

Tálak

Vörös színű tál fal- és fenéktörédeke került elő (6. kép 1). Belső oldalán világos alapon zölddel kontúrozott, belül sárga színű, mázzal festett virágminta látható. Hasonló díszítésű talpastál került elő a budavári palotában is.⁸ Ugyancsak ide kell sorolnunk egy barna anyagú tálacska töredékét, melynek belső oldalát zöld alapon sárga színű, virágra emlékeztető, mázzal festett minta díszíti. Az e típusba tartozó függesztőfüles tálak általában a hódoltság második felére keltezhetőek (GERELYES 1985, 234).

2. Fémek

A gödör nem túl jelentős fémanyagából egy kisméretű — valószínűleg játék- — szekercét lehet kiemelni (8. kép 8).

IX/B. 2. gödör**1. Kerámia****Fazekak**

a) A gödör anyagában egy darab kiegészíthető, kézikorongon készült fazekat találunk. Világosbarna, kissé szemcsés anyag, külső oldala feketére égett, sűrű sorokban vízszintesen bekarcolt vonalak díszítik. Teste fenekétől fölfelé fokozatosan hasasodik, nyaka összeszűkül, legömbölyített pereme erősen kifelé hajló (9. kép 4).

b) A fazekak második csoportjába azokat a darabokat sorolhatjuk, melyek egyenes folytatását jelentik a helyben, illetve a környéken készített, a 15. század végére a 16. század első felére keltezhető edényeknek. Ilyen edények Ozorán többek között az „A” jelű aknából ismertek (FELD—GERELYES 1985, 5. kép 2). Két kiegészíthető fazék töredéke és feltűnően nagyszámú különálló perem-, fenék- és faltörédek került elő, melyek ehhez a csoporthoz tartoznak. Vörös színű, kavicsal soványított agyagból készültek. Peremük kifelé hajló, kívül megvastagított, legömbölyített, kissé „gallérszerűen” kiképzett. A perem alatt az edények nyaka összeszűkül, majd vállánál hirtelen kiszélesedik. Az edény teste közvetlenül a váll alatt a legszélesebb, majd feneké felé fokozatosan szűkül (9. kép 2 és 10. kép 7). E fazéktípus egyik változatát képviselik azok a darabok, melyeknek vállán több sorban vékony, vízszintes bordázat fut körbe. Ezek az edények igen közel állanak a már említett „A” jelű akna anyagához, formailag azonban kissé eltérőek. Bizonyos hasonlóság figyelhető meg köztük és a sarvalyi kerámia egy része között (HOLL—PARÁDI 1982, 92—93. 43. kép 1—2. 6; 153.t.2).

c) Anyaguk szerint különválaszthatjuk a vörös vagy világosbarna színű, de nem soványított anyagú darabokat.

d) Ugyancsak anyaga szerint választható külön egy csoport, melynek darabjai sötétszürke, csaknem fekete színűek, anyaguk szemcsés, csillámló. Ebből a típusból kizárólag faltörédekeket találtunk.

e) A fazekak között ki kell emelnünk egy csaknem ép darabot. Sárgászörös színű, enyhén szemcsés anyagú. Pereme kissé kifelé hajló, külső részén megvastagított. Hengeres, kissé nyújtott nyaka alatt vállá hirtelen kiszélesedik. Az edény teste a vállától fokozatosan összeszűkül. Vállán több sorban vékony, vízszintes bordázat (10. kép 3). Anyagában és formájában az „A” akna anyagához áll igen közel (FELD—GERELYES 1985, 5. kép 1, 3). Korát a hódoltság elé, a 16. század első felére kell helyoznunk.

f) A gödör anyagában csipkézett szélű peremek is előfordultak. Az első világosbarna anyagú két sorban csipkézett szélű pereme kifelé hajló (5. kép 5). Hasonló darabot ismerünk a Tabánból, a 15—16. századra keltezve (GARÁDY 1945, 434—435. 40. kép).

A második darab vörösre égetett anyagú. Kifelé hajló legömbölyített peremét csipkézett borda szegélyezi.

g) A fazekak között nagy számban találunk sárgásfehér színű, finom, vékonyfalú, belül és peremén mázas töredékeket. A peremek jellegükben a „J” szelvény 2. gödör fazekainak „C/2” csoportjával egyeznek meg. A faltörédekekről nem állapítható meg, hogy ebbe, illetve a „C/1” csoportba tartoznak-e.

Fedők

A gödör anyaga tartalmazott néhány sárgásbarna vagy vörös színű töredéket, melyek jellegükben megegyeznek az „A” akna hasonló darabjaival.

Korsók

a) Az első típusba a vörös, illetve sárgászöld színű darabok tartoznak. Teljesen ép edényt nem találtunk, de a töredékek igen nagy számban jelentkeztek. Közös jellemzőjük a tojásdad alakú, kiöntőcső nélküli test, erősen összeszűkülő hengeres nyak, melyet felső részén gyűrűsen kiugró bordázat tagol. Az edények széles szalagfüle ebből a bordázatból indul és az edény vállához köt be. Vállukon vékony, több soros vízszintes bordázat fut körbe (10. kép 5). Mint fentebb már szó volt róla, a VII. szelvény 1. gödrében feltárt ép korsóval azonos típusba tartoznak.

E nagyméretű változat párhuzamai is ismertek a késő-középkori falvak leletanyagából, így Turkeve—Móricról (MÉRI 1954, XXVI.t.3), és Etéről (CSALOGOVITS 1937, 331. 14. ábra felső sor 1), valamint került elő Tabánban is (NAGY 1936, XV. t. 2). Éremmel keltezett példányt ismerünk Szederkényből (PARÁDI 1963, 233. 18. kép 1; 225). Meg kell jegyeznünk, hogy a nagyméretűek esetében sem teljesen azonos darabokról van szó — az orozariak nyakán nem egy, hanem több soros a bordázat.

Nem sorolom külön csoportba a fent felsorolt párhuzamokhoz igen hasonló világos vörös anyagú, festett korsónkat. Külső oldalát vörösesbarna színű kettős sávós átlós festés díszíti. Tojásdad teste erősen összeszűkülő nyakban folytatódik. Szájrésze kissé kiszélesedik, pereme kifelé hajló, tetején egyenesre levágott (9. kép 3).

b) A gödör anyagában találtunk ugyanilyen anyagú, de kiöntőcsöves darabot is (12. kép).

c) A több gödörből is ismert szürkére égett anyagú, besimított felületű korsókat két kisebb töredék képviselte.

d) A korsók között kell említenünk egy finom, sárgászöld anyagú, kívül-belül zöld mázas nyaktöredéket. A darab pontosan megegyezett az „A” jelű aknában feltárt zöld mázas korsócskával, melynek külső oldalát sűrűn bepecsételt díszítés fedte (FELD—GERELYES 1985, 7. kép 2).

Kancsók

A gödör anyaga sok kancsót, köztük három kiegészíthető darabot tartalmazott. A talált kancsók egy csoportba sorolhatók be. Anyaguk sárgászöld vagy világosbarna színű, peremük enyhén kifelé hajló, egy darab esetén függőleges, legömbölyített, kívül kissé megvastagított, melyet egy széles vízszintes bekarcolás két részre oszt. A szájrészt kiöntőcsőre kiképzett. Az edények nyaka tagolás nélkül kapcsolódik a tojásdad alakú testhez. A széles szalagfüle közvetlenül a perem alatt indul, és az edény hasához köt be (9. kép 1; 10. kép 6). E típus közvetlen párhuzamát a szomszédos Felsőnyékről ismerjük, ahol két ilyen típusú, éremmel keltezett kancsót találtak. A legutolsó pénzérem évszáma 1583 volt (GAÁL 1976, 80).⁹

Talpastálak

A gödör anyagában mindössze három, igen kis méretű, belül zöld mázas töredék került elő.

2. Fémek

A gödör kevés fémet tartalmazott. Szegek, cipósarok, vasak és vasalástöredékek közül egy fából készült kesnyéltöredéket, valamint egy hossznegyszög alakú, jellegzetesen 16—17. századi lakatot lehet kiemelni (8. kép 4. 9; SZABÓ 1938, 85. 86. 396. kép; KALMÁR 1959, 20. XXX. t; TEMESVÁRY 1963, 126).

IX/B. szelvény 3. gödör**Kerámia****Fazekak**

a) A mázatlan edényeket a vörös színű, szokatlanul durva, vastagfalú töredékek képviselték.

b) A többi gödörhöz hasonlóan itt is jelentkeztek a finom, sárgászöld színű, belül mázas faltöredékek.

Korsók

a) Egy darab szürkére égett anyagú, besimított külső felületű töredéket találtunk, típusában azonos a korábban leírt besimítottakkal.

b) Ez a gödör is tartalmazott vörös illetve sárgászöld színű, vékony falú, nagyméretű korsótöredéket, melyek típusukban a IX/B. 2. gödör korsóival egyeztek meg.

Talpastálak

Két darab zöld mázas töredéket találtunk.

Kályhaszem

Csupán egy darab, tál alakú töredék került elő.

XII/B. szelvény 1. gödör**1. Kerámia****Fazekak**

a) A gödör anyagában nagy mennyiségben találtunk vörös vagy világosbarna anyagú, részben kavicsos soványított perem-, fal- és fenéktöredékeket, melyek típusukban a IX/B. 2. gödör kiegészíthető fazekaival egyeztek meg. Több darab vállán vékony, vízszintes sorokban sűrű bordázat fut körbe.

b) A gödör anyagában feltűnően nagy számban találtunk sárgászöld színű, vékony falú, belül mázas gallérszerűen kifelé húzott peremű fazekat (5. kép 7). E fazéktípus csaknem minden gödör anyagában szerepelt kisebb-nagyobb mennyiségben. Készítésük és elterjedésük idejét legkorábban a 16. század végére, de inkább a 17. század első felére kell helyezni. Úgy tűnik ez a forma az ország egész területén elterjedt. Sok helyen török edényekkel együtt került elő ez a típus, mint például a Tabánban (NAGY 1936, XIV. t.2). Ez utóbbi leletgyűjtés külön érdekessége, hogy a gödör éremmel a 17. sz. elejére keltezhető (BTM TABÁNI ÁSATÁS LELTÁRKÖNYVE 1935, 59., GERELYES 1985, 226). Előkerült ez a típus török edények társaságában Belgrádban is (MARJANOVIC—VUJOVIC 1973, 212. 18. kép; IV.t.10). Ilyen darabokat ismerünk még többek között Fülekről (KALMÁR 1959, 35. LXX), Párkányból (FEHÉR 1975, 67. kép), Sümegről és Szigligetről — ez utóbbiak az ásató a 17. század második felére keltezte (KOZÁK 1966, 84—86) —, sőt az alföldi magyar falvakból is (SZABÓ 1938, 104).

Korsók

a) A szürke anyagú, besimított külső felületű típust egy különlegesen szép darab képviselte. Az edény vállán több vízszintes sorban nagyon vékony bekarcolt vonaldíszítés látszik, alatta fenyőágra emlékeztető bekarcolt mintázat (6. kép 4).

b) A IX/B. 2. gödörre jellemző, nagyméretű sárgászöld anyagú korsók faltöredékeit itt is megtaláltuk.

2. Fémek

A gödör anyagában csak néhány említésre méltó darab került elő. Kiemelném az előzőekben már említett azonos típusú és korú lakatot, valamint egy két félgömbből összeállított bronz fülesgombot, melynek alsó felén ötszirmú préselt virágdísz látható (8. kép 10. 12). Ez utóbbi tárgy analógiái széles körben ismertek, a török kort megelőző évszázadokból és a tárgyalt korszakból is (SZÉLL 1940, 163; KALMÁR 1959, 17; GAÁL 1979, 173; BENKÓ 1980, 339).

XII/B. szelvény 4. gödör

1. Kerámia

Fazekak

a) A mázatlan töredékek vörös illetve világosbarna színűek voltak, kavicsal soványított nem volt köztük. A peremek nagyobb részt a IX/B. 2. gödör vörös anyagú típusához álltak közel.

b) Ez a gödör is tartalmazott sárgásfehér anyagú, belül mázas fazekakat.

Korsók

Előkerült egy jellegzetesen török kori, sárgászörsre égetett anyagú, mázas, kiöntőcsöves korsó alsó része. Külső oldalán jól látszanak a rácsöppent zöld máznyomok.

Kancsók

Több sárgászörs színű, vékony falú, nagyméretű, a IX/B. 2. gödörben talált típusú kancsó töredékét ismerjük innen.

2. Fémek

A fémek közül csak egy töredékesen megmaradt szeker-cét emelnék ki (8. kép 7). Éle egyik oldalán egy síkban van köpűjével, valószínűleg faragóbárd volt (SZABÓ 1938. 125; MÉRI 1954. XXVIII. t).

Értékelés

Az Ozorán feltártakhoz hasonló típusú, nagyméretű, egyes esetekben különösen mély, viszonylag kis területen is nagy számban jelentkező, hódoltság kori, illetve török leletanyaggal feltöltött gödröket az országból máshonnan is ismerünk. Példaként a budavári palota északi külső udvarát (ZOLNAY 1977, 21) és a visegrádi Alsóvárat (HÉJJ 1966, 6) említhetjük. Ugyanilyen jellegű — sgraffitó díszes török talpastálakkal keltezhető — gödröket tártak fel a belgrádi várban is (BAJALOVIC—HADŽI—PEŠIĆ 1971, 263—264). E gödrök feltehetőleg eredetileg gabonátároló vermek lehettek, s szemétgödörként csak egy későbbi időben szolgáltak.

Az egyes gödröket elemezve a kerámiaanyag alapján az alábbi kép bontakozik ki.

„I” szelvény török gödör: Leletanyaga vegyesen tartalmazott helybeli korabeli magyar, valamint kisebb mennyiségű mázas török kerámiát. A délszláv, kézikorongon készült anyagot több fazéktöredék képviselte. Hasonlóan jellemezhetjük a „J” szelvény 2. gödör leletanyagának összetételét is, amely gyakorlatilag ugyanezeket az edénytípusokat ugyanilyen arányban tartalmazta. Valószínű, hogy mindkét gödör végső feltöltése már a hódoltság utáni időkre esik. Ezt igazolja az 1669-es évszámú, felrobant ágyú töredéke, valamint I. József 1709. évi pénze is.

A VII. szelvény 1. gödörben a 16. század végére, illetve a 17. századra jellemző magyar anyag mellett az egyértelműen a balkáni fazekassággal párhuzamba állítható darabok jelentkeztek. Így kézikorongon készült fazéktöredékek, illetve szürke anyagú, besimított felületű korsótöredékek. Török edény egyetlen darab, egy mázas korsóska volt.

12. kép. IX/B. szelvény 2. gödör: Kiöntőcsöves korsó töredéke

Abb. 12. Grube 2 des Blocks IX/B.: Fragment eines Kruges mit Ausgußrohr

VII. szelvény 3. gödör: A hódoltság korára keltezhető magyar anyag mellett mindössze egy darab kézikorongos fazéktöredék került elő. Sem mázas török, sem besimított darab nem fordult elő.

Gyakorlatilag kizárólag helybeli korabeli magyar kerámiát tartalmazott a IX/B. szelvény 2. gödöre is, melynek hatalmas leletanyagában egyetlen mázas vagy besimított töredéket sem találtunk. Az együttes egészétől egy kiegészíthető kézikorongos fazék tért csak el. A gödör korát részben a felsőnyéki típusú, évszámmal keltezett kancsó, részben pedig az „A” jelű akna fazekaihoz típusukban közelálló darabok alapján a 16. század végére — a 17. század elejére határozhatjuk meg.

A fent leírtakkal ellentétben kézikorongos töredékeket nem találtunk az alábbi gödrökben:

IX/B. 1. gödör: leletanyaga korabeli magyar, valamint besimított korsó-, illetve török talpastál- és táltöredékeket tartalmazott.

IX/B. 3. gödör: az előzővel teljesen azonos, táltöredék nélkül.

XII/B. 1. és 4. gödrök: szintén hódoltság kori magyar kerámiával voltak feltöltve, az előbbiben egyetlen szürke anyagú besimított, az utóbbiban pedig egy kiöntőcsöves korsó töredékén kívül más jellegű anyag nem volt.

Összefoglalóan a következőket mondhatjuk:

1. A leletanyag túlnyomó többségét a helybeli, illetve környékbeli, a 16. század végére — a 17. századra keltezhető magyar kerámia alkotja. Ez az anyag szorosban kapcsolódik az e helyen, a török kort megelőzően használt kerámiához, egyes típusok esetében annak egyenes folytatását jelenti.
2. A leletanyag egészéhez képest igen csekély a „klasszikusan” töröknek nevezett, 16—17. századi mázas kerámia; így a talpastálak, kiöntőcsöves korsók mennyisége. A mázas kályhaszemek, mázas kupák, török gyertyatartók teljes egészében hiányoznak. Ehhez képes lényegesen több a szürkére égetett anyagú, besímított felületű — a korabeli balkáni anyaggal közelebbi kapcsolatban álló — korsók száma.
3. A leletanyagban jól elválasztható egy sajátos csoport, melynek főbb jellemzői: feketésszürke vagy kívül feketére égett, belül barnászörös színű, durvább kivitelű, kézikorongon készült fazekak, esetenként fenékbélyeggel. Diszítésük: bekarcolt vízszintes vagy hullámvonalak, illetve apró négy-szögekből vagy háromszögekből álló bepecsételések. Ritkábban ujjbenyomkodással tagolt bordával díszített nagyméretű tároló fazekakat is találtunk közöttük. A kerámiának ezt a csoportját a helyőrségnek — a bevezetőben említett — délszláv származású rétegeihez kapcsolhatjuk, mégpedig a következők alapján:

zású rétegeihez kapcsolhatjuk, mégpedig a következők alapján:

a) Magyarországon a 16. század első felére általánossá vált a lábbal hajtott korong használata (HOLL 1956, 190—191). A korabeli magyar anyagban a kézikorongon készített edény gyakorlatilag ismeretlen.

b) Az egyes daraboknál külön-külön felsorolt párhuzamok azt mutatják, hogy ilyen kerámia a korszakban a Balkánon, közelebről Szerbia és Bosznia-Hercegovina területén készült, sőt ott egészen a 20. századig tovább is élt. Az ozorai anyag analóg darabjait az e századi szerbiai, illetve boszniai néprajzi anyagban is megtalálhatjuk.

A magyarországi hódoltságkori kerámiát kutatva először Fehér Géza figyelt fel a pécsi anyagban egy sajátos csoportra, melynek darabjai szintén kézikorongon készültek — szerző elnevezése szerint „ős-kori jellegűek” voltak (FEHÉR 1959, 126—127). A továbbiakban Gerő Győző mutatott rá, hogy létezik egy ilyen elkülöníthető csoport. Ásatásai során, török kori rétegben kézikorongon készült, fenékbélyeges fazekakat és kályhaszemeket talált (GERŐ 1978, 351—352). Jelen ismereteink alapján úgy tűnik, hogy ez a kerámia — amely gyakorlatilag csak a D-Dunántúl területén található meg¹⁰ — a hódoltság során betelepült délszláv lakossághoz, valamint a török szolgálatba állt délszláv származású katonasághoz köthető.¹¹

Jegyzetek

1. Az Ozorán állomásozó haderő nagyságára vonatkozóan legutóbb Dávid Géza közölt adatokat (DÁVID 1982,85). Eszerint 1570-ben 42 fő, 1580-ban pedig 38 fő zsold-timárt kapó katona szolgált itt. Ezekből az évekből a pénzbeli zsoldot kapók létszáma ismeretlen. A Velics Antal által közölt 17. századi létszám túlzottan kicsinek tűnik. Ehhez hozzá kell még számolnunk a zsold helyett zsold-timárt kapókat is. Pontos számuk nem közölt.
2. Ezen egyetlen évből származó adat önmagában természetesen még nem bizonyítja a helyőrség délszláv voltát a hódoltság egész időszakán át.
3. A feltárás leírása Feld István, a tanulmány többi része Gerelyes Ibolya munkája. A rajzokat Pisch Ildikó készítette.
4. Az utóbbiak közül megemlíthető Kassai Mária Katalin (Magyar Mezőgazdasági Múzeum) meghatározása, miszerint a IX/B. szelvény 2. gödréből Vitis vinifera L. (Bortermő szőlő) magvak kerültek elő.
5. A teljes leletanyag a simontornyai vármúzeumban van beletárolva az alábbi számokon. Az „I” szelvény: OZ.85.4.1—40. és OZ.85.15.1—8. A „J” szelvény 1. gödör: OZ.85.3.1—9., a 2. gödör: OZ.85.2.1—49., OZ.85.20.1—6., OZ.84.21., OZ.84.18.VII. szelvény 1. gödör: OZ.85.5.1—23., OZ.85.21.1—7., 2. gödör: OZ.85.6.1—4., 3. gödör: OZ.85.7.1—10. IX/B. szelvény 1. gödör: OZ.85.8.1—9., OZ.85.14.1—2., OZ.85.13.3., 2. gödör: OZ.85.12.1—127., OZ.85.23.1—2., 3. gödör: OZ.85.11.1—20.

XII/B. szelvény 1. gödör: OZ.85.9.1—47., OZ.85.17.1—7., 4. gödör: OZ.85.10.1—18., OZ.85.19.1—6.

6. Minden valószínűség szerint ugyanebbe a körbe tartoznak azok a Pécsen, a Szent István tér 19. sz. telken, középkori kútból előkerült fazekak is, melyek a leírás szerint szintén kézikorongon készültek, de az ásató a 12—13. századra keltezte őket (KÁRPÁTI 1978, 174. V. t. 1—4). A 16—17. századi keltezés mellett szól — nemcsak az ozoraival való megegyező hasonlatosság — hanem az edények csipkézett pereme, illetve a füles fazék előfordulása, mely jellemzők az Árpád-kori anyagban ismeretlenek. A több szerző által is használt „bosnyák” kerámia elnevezést (G. SÁNDOR 1964, 126; G. SÁNDOR 1966, 90; KOVÁCS 1984, 13) nem tartom megfelelőnek. A felsorakoztatott párhuzamok azt mutatják ugyanis, hogy ez az anyag Szerbiában épp úgy előfordult, mint Bosznia területén, és nem köthető kizárólagosan a bosnyák etnikumú lakossághoz. Véleményem szerint a „délszláv” kerámia meghatározás, bár tárgyabb, de pontosabb.
7. Budapesti Történeti Múzeum. Ltsz. 85.226.2.
8. Budapesti Történeti Múzeum. Ltsz. 83.366.1.
9. Itt szeretnék köszönetet mondani Parádi Nándornak, aki e két edényre a figyelmemet felhívta, és a pontos adatokat tudomásomra hozta. A két felsőnyéki kancsó a szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum gyűjteményébe tartozik. Ltsz. 79.3.1., 79.3.2.

10. Pécssett, Nagykanizsán, Kaposvárott, Máréváron, Mecsek-nádasdon, Szigetváron, Szekszárd—Újpalánkon és Ozorán. Ettől északra és nyugatra — kevés budai és egy-két szórványos visegrádi és szolnoki leletből eltekintve — ismeretlen.
11. A török szolgálatba állt délszláv származású kato-

naság szerepének kérdése e kerámia magyarországi elterjesztésében további kutatást igényel. Jelenlegi ismereteink szerint ugyanis e kerámia és a nevüket és hitüket megőrzött martalócok együttes megjelenése a török kézen lévő várakban csak a Dél-Dunántúl területén mutatható ki.

IRODALOM

- BAJALOVIC—HADŽI—PEŠIĆ 1971 M. BAJALOVIC—HADŽI—PEŠIĆ, *Najnoviji rezultati arheolosko-konzervatorskih radova na Beogradskoj Tvrčavi. — Les resultats les Plus Recents des Travaux arheologiques et le conservation dans la Fortresse Belgrade. Godišnjak grada Beograda 18 (1971) 259—272.*
- BAJALOVIC—HADŽI—PEŠIĆ 1981 M. BAJALOVIC—HADŽI—PEŠIĆ, *Keramika u srednjovekovnoj Srbiji. — Les ceramiques en Serbie au Moyen Age. Beograd 1981.*
- BÁLINT 1939 A. BÁLINT, *A mezőkovácsházi középkori település emlékei. — Ausgrabungen in Mezőkovácsháza. Dolg 15 (1939) 146—169.*
- BENKŐ 1980 E. BENKŐ, *A középkori Nyársapát. — Das Mittelalterliche Dorf Nyársapát. StCom 9 (1980) 315—424.*
- BIRTAŠEVIĆ 1957 M. BIRTAŠEVIĆ, *Srebna ostava u novca iz sela Ritopeka. — Restes en argent de bijoux et de monnaies du village de Ritopek. Godišnjak Muzeja grada Beograda 4 (1957). 53—58.*
- CSALOGOVITS 1937 J. CSALOGOVITS, *Tolna vármegye múzeumának második ásatása a török hódoltság alatt elpusztult Ete község helyén. — Ausgrabungen des Komitates Tolna an der Stelle des in Türkenzeit verwüsteten Dorfes Ete. Az MNM Néprajzi Tárának Értesítője 29 (1937) 321—332.*
- DÁVID 1982 G. DÁVID, *A simontornyai szandzsák a 16. században. Bp. 1982.*
- FEHÉR 1959 G. FEHÉR, *A pécsi Janus Pannonius Múzeum hódoltság kori török emlékei. — Denkmäler aus der Zeit der türkischen Unterwerfung im Janus Pannonius Museum in Pécs. JPMÉ 1959. 103—149.*
- FEHÉR 1972 G. FEHÉR, *Adatok Eger török agyagművességéhez. — Turkish pottery at Eger. Egri MÉ 10 (1972) 191—214.*
- FEHÉR 1975 G. FEHÉR, *Török kori iparművészeti alkotások. — L'artisanat sous la domination Ottomane en Hongrie. BP. 1975.*
- FELD—GERELYES 1985 I. FELD—I. GERELYES, *Késő-középkori leletegyüttes az ozorai várkastélyból. — Spätmittelalterlicher Fundkomplex aus dem Burgschloss von Ozora. ComArchHung 1985, 163—184.*
- GAÁL 1976 A. GAÁL, *Felsőnyék—Tükrös dűlő. RégFüz 29 (1976) 80.*
- GAÁL 1979 A. GAÁL, *A Dombóvár-békatói 16—17. századi temető. — The 16—17th century cemetery of Dombóvár-Békató. SzekMÉ 10—11 (1979—80) 133—223.*
- GARÁDY 1944 S. GARÁDY, *Agyagművesség. Budapest története III. Budapest a török korban Bp. 1944. 382—401.*
- GARÁDY 1945 S. GARÁDY, *A Budapest területén végzett középkori ásatások összefoglaló ismertetése. II. — Bericht über die Mittelalterlichen Ausgrabungen auf dem Gebiet der Hauptstadt Budapest, 1931—1941. BpR 14 (1945) 399—448.*
- GERELYES 1980 I. GERELYES, *Előzetes jelentés a Békés-kastélyzugi török kori palánkvár ásatásáról, 1975—78. — Vorbericht über die Ausgrabungen der türkenzeitlichen Palisadenburg von Békés-Kastélyzug. ArchÉrt 107 (1980) 102—111.*
- GERELYES 1985 I. GERELYES, *Adatok a tabáni török díszkerámia keltezéséhez és etnikai hátteréhez. — Data to the chronology and ethnical background of decorated Turkish ceramics founded in Tabán. FolArch 36 (1985) 223—247.*

- GERŐ 1978 G. GERŐ, *Türkische Keramik in Ungarn. Einheimische und importierte Waren*. Fifth International Congress of Turkish Art. Bp. 1978. 347—361.
- HÉJJ 1966 M. HÉJJ, A visegrádi Alsóvár lakótornyának építéstörténete. *Műemlékvédelem* 10 (1966) 1. 1—9.
- HOLL 1956 I. HOLL, *Adatok a középkori magyar fazekasság munkamódszereihez*. — *Beiträge zu den Arbeitsmethoden der Ungarischen Töpferei des Mittelalters*. BpR 17 (1956) 177—196.
- HOLL—PARÁDI 1982 I. HOLL—N. PARÁDI, *Das mittelalterliche Dorf Sarvaly*. *Fontes ArchHung* Bp. 1982.
- KÁLDY—NAGY 1977 GY. KÁLDY—NAGY, *A budai szandzsák 1559. évi összeírása*. — *The taxation census in 1559 of the Sanjak of Buda*. Bp. 1977.
- KALMÁR 1959 J. KALMÁR, *A füleki vár 15—17. századi emlékei*. — *Die Denkmäler der Burg Filakovo aus dem 15—17. Jh.* *RégFüz.* Ser. II. 4 (1959).
- KALMETA 1954 A. KALMETA, *O seljačkom lončarstvu u zapadnoj Bosni*. — *Über die Töpferei in der Dörfern West- und Mittelbosniens*. *GZMS* 9 (1954) 127—168.
- MRT 5 1979 *Magyarország Régészeti Topográfiája V. Komárom megyei Régészeti topográfia. Esztergom és dorogi járás*. — *Archäologische Topographie Ungarns* 5. Bp. 1979.
- KÁRPÁTI 1978 G. KÁRPÁTI, *Középkori kutak Pécssett. I.* — *Mittelalterliche Brunnen in Pécs I.* *JPMÉ* 23 (1978) 165—192.
- KOPPÁNY 1979 T. KOPPÁNY, *Filippe Scolari ozorai vára*. *Műemlékvédelem* 23 (1979) 193—203.
- KOVÁCS 1984 GY. KOVÁCS, *Török kerámia Szolnokon*. — *The Turkish Pottery from Szolnok*. Szolnok megyei Múzeumi Adattár 30—31. Szolnok 1984.
- KOZÁK 1966 K. KOZÁK, *A sümegi és a sziglieti vár 17. század végi kerámiája*. — *Die Keramik von Ende des 17-en Jahrhunderts der Schlösser von Sümeg und Szigliet*. *VMMK* 5 (1966) 81—89.
- MARJANIVIĆ—VUJOVIĆ 1973 M. MARJANOVIĆ—VUJOVIĆ, *Kuća iz druge polovine XVII veka otkopana u utvrćenom podgrađu Beogradskog grada-Donjem gradu*. — *La Maison de la seconde moitié du XVIIe siècle deterrée le faubourg de la ville Belgrade, Donji Grad*. *Godišnjak Grada Beograda* 20 (1973) 201—228.
- MÉRI 1954 I. MÉRI, *Beszámoló a Tiszalök-rázompusztai és Turkeve-mórici ásatások eredményeiről*. *ArchÉrt* 81 (1954) 138—154.
- NAGY 1936 L. NAGY, *Tabán a régészeti ásatások világában*. *TBM* 4 (1936) 18—19.
- PAPP 1931 L. PAPP, *Ásatások a 16. században elpusztult Kecskemét-vidéki falvak helyén*. *Az MNM Néprajzi tárának Értesítője* 23 (1931) 137—152.
- PARÁDI 1963 N. PARÁDI, *Magyarországi pénzleletes középkori edények, 11—17. sz.* — *Münzfunde hortende mittelalterliche Gefässe in Ungarn, 11—17. Jh.* *ArchÉrt* 90 (1963) 205—251.
- POPOVIĆ 1956—57 CV. D. POPOVIĆ, *Lončarstvo u Bosni i Hercegovini. I—II*. *GZMS* 11 (1956) 95—122, 12 (1957) 17—46.
- POPOVIĆ 1978 M. POPOVIĆ, *La residence du despote Djuradj Branković dans le Châtelet de la forteresse de Smederevo*. *Balconslavica* 7 (1978) 101—112.
- G. SÁNDOR 1964 M. G. SÁNDOR, *Régészeti kutatások Márévárban*. — *Archäologische Forschungen in der Burg von Mára*. *Magyar Műemlékvédelem* 1959—60. Bp. 1964. 117—128.
- G. SÁNDOR 1966 M. G. SÁNDOR, *Adatok Márévár építéstörténetéhez*. *Műemlékvédelem* 10 (1966) 2. sz. 87—92.
- SIMIĆ—MILANOVIĆ 1954 Z. SIMIĆ—MILANOVIĆ, *Beograd kroz muzejski material*. — *Beograd a travers les collection des Musees*. *Godišnjak Grada Beograda* 1 (1954) 9—44.
- SOPRONI 1981 O. SOPRONI, *A magyar művészi kerámia születése. A török hódoltság kerámiája*. Bp. 1981.

- SZABÓ 1938 K. SZABÓ, *Az alföldi magyar nép művelődéstörténeti emlékei. — Kulturgeschichtliche Denkmäler der ungarischen Tiefebene.* Bp. 1938.
- SZÉLL 1940 M. SZÉLL, *Elpusztult falvak, 11—16. századbeli leletek Szeged és Hódmezővásárhely határában.* Dolg 16 (1940) 159—180.
- TEMESVÁRY 1963 F. TEMESVÁRY, *Kulcstípusok és zármechanizmusok fejlődése a 16—18. században. — Entwicklung der Schlüsseltypen und Schlossmechanismen in 16—18. Jh.* FolArch 15 (1963) 107—148.
- VELICS 1886—1890 A. VELICS, *Magyarországi török kincstári defterk. I—II.* Bp. 1886—1890.
- ZOLNAY 1977 L. ZOLNAY, *Az 1967—75. évi budavári ásátásokról és az itt talált gótikus szoborcsoportról. — Les fouilles au Chateau de Buda (1967—75) et la Trouvaille de la galerie des statues gothiques.* BpR 24 (1977) 3. 5—152.

FUNKOMPLEXE DES BURGSCLOSSES VON OZORA AUS DER ZEIT DER TÜRKENHERRSCHAFT

Auszug

Im Laufe der seit 1981 gängigen archäologischen Erschließung des Burgschloßes von Ozora kam in großer Menge ein türkenzeitliches — aus dem 16—17. Jh. stammendes — Fundmaterial, vor allem Keramik zum Vorschein. Trotz dessen, daß Ozora in der Zeit der Türkenherrschaft keine wichtige Rolle gespielt hat, verdient dieses Fundmaterial doch eine besondere Aufmerksamkeit, einerseits wegen der bedeutenden örtlichen oder aus der Umgebung stammenden ungarischen, andererseits wegen der von ihnen gut absonderbaren altrigen südslawischen Keramik. Diese letztere kann ein besonderes Interesse erwecken, da sie die Aufmerksamkeit auf die eigenartige ethnische Sichtung des türkenzeitlichen Fundmaterials lenkt.

In unserer Arbeit möchten wir — als Fortsetzung der früher begonnenen Bearbeitung der im Gebiet des Schloßes freigelegten, geschlossenen Fundkomplexe (FELD—GERELYES 1985, 163—184) — das im Hof und an der südlichen Seite des Palastgebäudes 1981—1982 gefundene Material aus den geschlossenen Gruben des 16—17. Jhs zu publizieren.

Das Brugschloß in der Türkenzeit

Das Burgschloß von Ozora — die zu Beginn des 15. Jhs von Filippo Scolari errichtete Residenz — kam 1545, als letztes von den Burgen des Komitats Tolna in türkischen Besitz (KÁLDY—NAGY 1977, 8). Laut Beweis der türkischen Soldkonskriptionen war Ozora während der ganzen Türkenherrschaft ein ziemlich unbedeutender Ort, der — im Vergleich zu den wichtigeren Burgen — von einer kleinen, zu gewissen Zeitspannen fast nur symbolischen Besatzung verteidigt wurde. 1545 bestand die Zahl der

Verteidiger der Burg von Ozora noch aus 104 (VELICS 1886. 54), jedoch 1559 nur mehr aus 42 und im Jahre 1565 lediglich aus 40 Mann (VELICS 1890. 251—252., 347.). Die einzige Konskription im 17. Jh. erwähnt bloß 17 Mann (VELICS 1886. 429).¹ Diese Zahl scheint selbst dann gering zu sein, wenn wir hinzurechnen, daß ein Teil der Soldaten ihren Sold nicht in Geld, sondern durch Landverleihung erhalten hat, hingegen kommt der Name dieser letzteren in den Soldkonskriptionen nicht vor (DÁVID 1982. 85). Die Konskription des Jahres 1559 beleuchtet auch die ethnische Zusammensetzung der Garnison. Demnach stammten die Soldaten „aus Szemendre (Szendrő), Syrmien, Bosnien und Pozsega. Von ihnen sind aus Ozora zwei Personen und auch zwei aus Bács.“ (VELICS 1890. 251—252.).² Die Umstände der Zurückeroberung sind uns näher nicht bekannt, jedoch der 1688—89 aufgenommenen Konskriptionen nach stationierte in der sehr trümmerhaften — vielleicht durch die Belagerung stark beschädigten — Burg eine aus ungarischen und raizischen Infanteristen bestehende Garnison mit 200 Mann. Die militärische Bedeutung der Burg hörte später völlig auf. Zu ihrer endgültigen Instandsetzung, zu ihrem Neuaufbau als Schloß kam erst nach 1730 (KOPPÁNY 1979, 198).

Die Erschließung der Gruben (Abb. 1—2—3) und das Fundmaterial³

Die türkische Grube des Blockes „I“: Die Grube kam südöstlich von dem in der Mitte des Innenhofes des viereckigen Palastes stehenden Brunnen zum Vorschein. Ihre Form war nicht ganz regelmäßig. Ihr Durchmesser kann auf ca. 200 cm geschätzt

werden, verengt sich nach unten, ihre mit Asche gemischte Einfüllung konnten wir von mittelalterlichen Hofniveau gemessen bis 180 cm verfolgen. Das Fundmaterial enthielt gemischt, örtliche und aus der Umgebung stammende ungarische (Abb. 4, 1, 2) sowie in geringerer Menge glasierte türkische Keramik (Abb. 4, 2, 5). Das an die südslawische Volksgruppe knüpfbare, auf der Töpferscheibe mit Handantrieb bearbeitete Material ist von mehreren Topffragmenten vertreten (Abb. 4, 8; Abb. 5, 2). Aus dem Fundmaterial tritt das Fragment einer gesprengten türkischen Kanone aus dem Jahre 1669 hervor (Abb. 7). Die endgültige Aufschüttung der Grube fällt wahrscheinlich schon auf die Zeiten nach der Türkenherrschaft.

Grube 2 des Blockes „J“: Wurde im NO-Teil des Innenhofes des Palastes erschlossen. Ihr Durchmesser betrug 100—120 cm, die Tiefe 530 cm, sie verschmälerte sich leicht nach unten.

Fundmaterial: Mit der vorherigen Grube übereinstimmend, enthielt sie gemischt eine örtliche oder aus der Umgebung stammende ungarische (Abb. 4, 7., Abb. 5, 6) sowie in geringerer Menge glasierte, türkische Keramik, unter anderem eine völlig intakte, mit gespritzter Glasur hergestellte Fußschüssel (Abb. 6, 5). Die auf der Töpferscheibe mit Handantrieb entstandenen Stücke waren durch einen fast völlig unversehrten Topf (Abb. 10, 2) und durch mehrere Fragmente vertreten (Abb. 4, 6, 9; Abb. 5, 3). Der vorangehenden Grube ähnlich dürfte die Aufschüttung schon auf die Zeit nach der Türkenherrschaft gefallen sein, dies beweist auch die in 120 cm Tiefe gefundene Münze des Joseph I. aus dem Jahre 1709.

Grube 1 des Blockes VII: Der Block schloß sich außen, an der südlichen Seite des Palastes an die Innenseite der erschlossenen, mittelalterlichen Burgmauer. Die Grube 1 war 280 cm tief, oben mit einem 80—90 cm, unten mit 110 cm großen Durchmesser. Sie erweiterte sich bienenkorbformig und verfügte über eine bis zur Burgmauer reichende Ausbuchtung. Im Fundmaterial, — neben dem auf das 17. Jh. datierbaren ungarischen Material dessen hervorragendes Stück ein unversehrtes Krüglein war (Abb. 10, 4), erschienen eindeutig mit der balkanischen Töpferei in Parallele ziehbare Stücke. So das Fragment eines der Töpferscheibe mit Handantrieb hergestellten Topfes (Abb. 3, 4) bzw. graue, eingeglättete Krugfragmente. Als türkisches Gefäß war hier ein glasiertes Krüglein zu finden (Abb. 6, 2).

Grube 3 des Blockes VII: Ihr Durchmesser war 120 cm, ihre Tiefe 360 cm. Außer dem auf die Zeit der Türkenherrschaft datierbaren ungarischen Material kam in der Aufschüttung ein auf der Töpferscheibe mit Handantrieb gefertigtes Fragment zum Vorschein (Abb. 5, 1).

Grube 1 des Blockes IX/B.: Nördlich vom Block VII erstreckte sich der Block IX/B. Die Grube 1 hatte

einen Durchmesser von 120—130 cm und war 220 cm tief. Ihr Fundmaterial enthielt ungarische Keramik vom Ende des 16. Jhs und aus dem 17. Jh. sowie Fragmente eines eingeglätteten Kruges bzw. einer glasierten Fußschüssel und Schüssel (Abb. 6, 1). Die Grube 2 hatte oben einen Durchmesser von 110 cm, im unteren Drittel 150 cm, verengte sich von da an nach unten und war 220 cm tief. Vom Komplex ihres ausschließlich örtliche und aus der Umgebung stammende Keramik in mächtiger Menge enthaltenden Fundmaterials (Abb. 9, 1, 2, 3; Abb. 10, 3, 5, 6, 7; Abb. 12; Abb. 5, 5) wich nur ein einziger auf der Töpferscheibe mit Handantrieb hergestellter Topf ab (Abb. 9, 4). Das Alter der Grube können wir auf den Beginn des 17. Jhs setzen. Die Grube 3 hatte oben einen Durchmesser von 120 cm, verengte sich nach unten trichterförmig und war 240 cm tief. Ihr geringes Fundmaterial der Grube 1 überein.

Viel östlicher als die vorherigen, unmittelbar neben der schon völlig ausgebauten östlichen Burgmauer befand sich die Grube 1 des Blockes XII/B. Ihr Durchmesser betrug 145 cm, ihre Tiefe ca. 250 cm, verfügte nach Westen über einen Ausbuchtung. In das östliche Profil des Blockes reichte die Grube 4 mit 120 cm Durchmesser und 140 cm Tiefe. Ihr Fundmaterial: beide Gruben enthielten ungarische Keramik aus der Zeit der Türkenherrschaft (Abb. 5, 7), in der ersten Grube war außer dem Fragment eines einzigen, eingeglätteten Kruges (Abb. 6, 4), in der letzteren eines Kruges mit Ausgußröhrchen, kein anderes Fundmaterial vorhanden.

Zusammenfassend können wir folgendes feststellen: In einem verhältnismäßig kleinen Bereich in großer Zahl vorhandene, in einzelnen Fällen besonders tiefe, mit aus dem 16—17. Jh. stammendem Material aufgefüllte Gruben sind uns auch aus anderen des Landes, in türkischem Besitz bekannt. Als Beispiel können Buda und die Untere Burg von Visegrad erwähnt werden. Diese Gruben durften zuerst Getreidegrube gewesen sein und nur in der zweiten Phase als Abfallgruben gedient haben.

Auswertung des Fundmaterials:

1. Die überwiegende Mehrheit bildet die örtliche, auf das ausgehende 16. und auf das 17. Jh. datierbare ungarische Keramik, die sich eng an die hier vor der Türkenzeit gebrauchte Keramik anschließt.
2. Im Verhältnis zum Ganzen des Fundmaterials ist die Menge der als türkisch bezeichneten glasierten Keramik aus dem 16—17. Jh., so die der Fußschüsseln und Krüge mit Ausgußröhrchen sehr gering. Die glasierten Schüsselkacheln, Humpen, Kerzenhalter fehlen völlig. Im Vergleich dazu ist die Zahl der grauen, eingeglätteten — mit der balkanischen Töpferei in engerem Zusammenhang stehenden — Krüge wesentlich größer.
3. Eine eigenartige Gruppe kann gut abgesondert werden, deren wichtigste Repräsentanten die

schwärzlich-grauen oder außen schwarz gebrannten, innen bräunlich-roten, auf der Töpferscheibe mit Handantrieb hergestellten Töpfe, fallweise mit Bodenstempel. Ihre Verzierung: eingeritzte, waagerechte oder Wellenlinien bzw. eine aus winzigen Vier- oder Dreiecken bestehende Einstempelung. Seltener finden sich unter ihnen auch mit Fingerindrücken gegliederter Rippe verzierte Stücke. Diese Keramikgruppe läßt sich an die — einleitend erwähnten — südslawischen Schichten der Garnison auf Grund folgender Kriterien schließen: a) In Ungarn wurde der Gebrauch der Töpferscheibe mit Fußantrieb bis zur ersten Hälfte des 16. Jhs allgemein (HOLL 1956. 190—191). Im zeitgenössischen ungarischen Material ist das auf der Töpferscheibe mit der Hand gedrehte Gefäß unbekannt.

b) Die bei den einzelnen Stücken einzeln aufgezählten Parallelen weisen darauf hin, daß eine solche Keramik zu dieser Zeit auf dem Balkan, genauer gesagt: in Serbien und Bosnien gefertigt wurde und lebte dort sogar bis zum Beginn des 20. Jhs fort. Die analogen Stücke des Materials von Ozora können wir auch im serbischen bzw. bosniakischen ethnographischen Material dieses Jahrhunderts auffinden.

Auf Grund unserer gegenwärtigen Kenntnisse scheint es, daß sich diese Keramik — die praktisch nur im Gebiet Südtransdanubiens vorkommt¹⁰ — an die während der Türkenherrschaft eingesiedelte südslawische Bevölkerung sowie an das in türkischen Dienst getretene südslawische Militär knüpfen läßt.¹¹

I. Gerelyes
Magyar Nemzeti Múzeum
H—1370 Budapest
Pf. 364

I. Feld
Országos Múemléki Felügyelőség
H—1014 Budapest
Táncsics M. u. 1